

Dijete u međunarodnom privatnom pravu

Mirela Župan*

I. Uvod

Svaki građanskopravni odnos ili potraživanje može biti međunarodno obilježeno, a na međunarodnu obilježenost predmeta ukazuju činjenice vezane za osobe, predmet, ili mjesto izvršenja neke obveze. Nekoliko će primjera približiti odgovor na pitanje: kada je pravna situacija u kojoj se nalazi dijete međunarodno obilježena?

A Dijete hrvatskog državljanstva i prebivališta u Zagrebu podnosi tužbu za utvrđivanje očinstva muškarca hrvatskog državljanstva i prebivališta u Vinkovcima.

B Dijete hrvatskog državljanstva i prebivališta u Zagrebu podnosi tužbu za utvrđivanje očinstva muškarca švicarskog državljanstva i prebivališta u Vinkovcima

A Odlučuje se o pravu na susrete i druženje djeteta i oca hrvatskog državljanstva i hrvatskog prebivališta.

B Odlučuje se o pravu na susrete i druženje djeteta hrvatskog državljanstva i prebivališta i oca hrvatskog državljanstva i njemačkog prebivališta.

A Dijete s prebivalištem u Zagrebu traži uzdržavanje od oca s prebivalištem u Osijeku.

B Dijete s prebivalištem u Beču traži uzdržavanje od oca s prebivalištem u Osijeku.

A Pred osječkim sudom treba odrediti i provesti ovrhu temeljem odluke riječkog suda o pravu na susrete i druženje.

B Pred osječkim sudom treba odrediti i provesti ovrhu temeljem odluke berlinskog suda o pravu na susrete i druženje.

---

* Dr. sc. Mirela Župan, viša asistentica na Katedri za međunarodno privatno pravo Pravnog fakulteta Sveučilišta u Osijeku.

Za razliku od situacija pod A) koje su tuzemne, situacije pod B) nose u sebi međunarodno obilježje. Kod tuzemnog predmeta ne će biti dvojbe oko relevantnog pravnog izvora, ali u međunarodno obilježenoj situaciji nema mjesta automatskoj primjeni Obiteljskog zakona! Posljedično, međunarodno obilježena privatnopravna situacija u kojoj se radi o statusnom pitanju ili o pravnoj zaštiti nekog od osobnih ili imovinskih prava djeteta pred našim međunarodno nadležnim tijelom zahtjeva zaseban tretman. Postavlja se pitanje koji je pravilan način postupanja po predmetu u kojemu je utvrđeno postojanje međunarodnog obilježja? Pravilan način podrazumijeva točno odgovoriti na, ovisno o slučaju, nekoliko ključnih pitanja:

- 1) Je li naš sud ili drugo tijelo MEĐUNARODNO NADLEŽNO za taj predmet?
- 2) Koje materijalno pravo kao MJERODAVNO treba primijeniti u tom predmetu?
- 3) Jesu li ispunjene pretpostavke za PRIZNANJE I OVRHU STRANE ODLUKE?

Odgovore na gore postavljena pitanja iz domene međunarodno obilježene situacije djeteta u hrvatskom pravnom poretku nalazimo u višestranim i dvostranim međunarodnim ugovorima kojih je RH stranka te u Zakonu o rješavanju sukoba zakona s propisima drugih zemalja u određenim odnosima (dalje ZRS)¹. Ovi pravni izvori ne daju konkretan odgovor na pitanje: ima li dvadesetogodišnjak koji se školuje (u Italiji) pravo na uzdržavanje od oca (prebivališta u Zagrebu), već nalazimo odgovor na pitanje po kojemu od sukobljenih pravnih poredaka, dakle onih s kojim je situacija u vezi, treba dati odgovore na ta pitanja.²

Sveobuhvatna tematika djeteta u disciplini međunarodnog privatnog prava ovdje se iznosi elaboracijom slijedećih cjelina:

II. Dijete u ujednačenom međunarodnom privatnom pravu

1. Univerzalno višestranu ujednačavanje
2. Regionalno višestranu ujednačavanje (Europska zajednica)
3. Bilateralne konvencije

III. Dijete u tipičnim međunarodno obilježenim situacijama u hrvatskom pravnom poretku

IV. Poveznice za određivanje mjerodavnog prava međunarodno obilježenih situacija djeteta

¹ Zakonu o rješavanju sukoba zakona s propisima drugih zemalja u određenim odnosima, Sl.l. 43/82., 72/82., NN 53/91.

² Sajko (2009), str. 7ff. Katičić (1980), str. 5-6.

- V. Određivanje međunarodne nadležnosti u postupcima međunarodno obilježena situacija djeteta
- VI. Priznanje i ovrha stranih odluka
- VII. Međudržavna administrativna suradnja u postupcima zaštite djece
- VIII. Dijete i opća pitanja međunarodnog privatnog prava

II. Dijete u ujednačenom međunarodnom privatnom pravu

1. Univerzalno višestrano ujednačavanje

Humanitarni obziri odavna su poticali ujednačavanje prava i čvršću prekograničnu suradnju za međunarodno obilježene situacije djeteta. Prvi primjeri ujednačavanja obiteljskog prava s međunarodnim obilježjem, rane Haške konvencije (od 1902.-1905. godine) polučile su kolizijska pravila za skrbništvo³. Godine 1938. zajedničko izvješće Lige naroda i Instituta za ujednačavanje privatnog prava istaknulo je veliki politički i društveni značaj pravne materije prekograničnih zahtjeva za uzdržavanjem djece.⁴ Nastojanja za ujednačavanjem prava uzdržavanja djece u međunarodno obilježenoj situaciji materijalizirana su sredinom pedesetih godina 20. st. kroz rad 8. sesije Haške konferencije posvećen obvezama uzdržavanja djece. Tada su izrađene Haška konvencija o pravu mjerodavnom za obveze uzdržavanja djece (1956) te Haška konvencija o priznanju i ovrši odluka koje se odnose na obveze uzdržavanja djece (1958).⁵

S druge strane, u okrilju Ujedinjenih naroda prepoznaje se povezanost pokretanja i vođenja parnice u stranoj državi s brojnim teškoćama, kako pravne tako i praktične naravi⁶. Uz imperativ hitnosti postupka te posebne skrbi za najbolji interes

³ Convention du 12 Juin 1902 pour régler la tutelle des mineurs. Ulazi u skupinu starih konvencija koje više nisu na snazi. Dostupno putem internet stranice http://hcch.evison.nl/index_fr.php?act=text.display&tid=15 15.9.2009.

⁴ L'execution á l'étranger des obligations alimentaires, S.D.N.-U.D.P., 1938. – Study II: Dettes alimentaires – Doc. 13(1) Rome, October 1938., str. 13. rb.br. 3, navedeno prema Verwilghen (1975) str. 384.

⁵ Convention sur la loi applicable aux obligations alimentaires envers les enfants, 1956.; Convention concernant la reconnaissance et l'exécution des décisions en matière d'obligations alimentaires envers les enfants, 1958. Actes et Documents de la Huitième session (1956), Vol. I., str. 163-218, 310-322, 348-355; Vol. II. str. 123-184. Actes et Documents de la Huitième session (1958), Vol. I., str. 310; Choice of Law, Report de Winter, str. 348.

⁶ Teškoće su pravne naravi primjerice poznavanje procesnih pravila suda, potreba za polaganjem aktorske kaucije u nekim državama i slično. Praktične su prepreke primjerice angažiranje zastupnika, jezična prepreka, produljeno trajanje postupka zbog ostvarivanja pravne pomoći, dostava pismena i slično. Više u Grinten et al. (2005).

djeteta, nametnula se potreba izrade okvira za olakšanu međudržavnu suradnju i pravnu pomoć u vođenju sudskog postupka za ostvarivanje uzdržavanja u stranoj državi te je 1956. godine zaključena Konvencija UN-a o ostvarivanju alimentacijskih zahtjeva u inozemstvu (tzv. Njujorška konvencija), koja je i kod nas na snazi.⁷

U okviru Haške konferencije rad je na zaštiti djeteta u međunarodno obilježenoj situaciji nastavljen donošenjem Haške konvencije o zaštiti maloljetnika (1961)⁸. Nekoliko godina poslije donesena je i Haška konvencija o nadležnosti, mjerodavnom pravu i priznanju potvrda o posvojenju (1965).⁹ Izmijenjene društvene okolnosti uslijed snažnih migracija radnika i njihovih obitelji, povezane s ograničenosti Haških instrumenata na uzdržavanje djece (*rationae personae*), ubrzo su pokrenule novi val nastojanja za obuhvatnijom unifikacijom prava prekograničnog uzdržavanja¹⁰. Slijedom toga godine 1973. donesene su dvije konvencije koje su obuhvatile sve vrste obiteljsko-pravnog uzdržavanja: Haška konvencija o pravu mjerodavnom za obveze uzdržavanja (dalje Haška konvencija o mjerodavnom pravu iz 1973) i Haška konvencija o priznanju i ovrši odluka o uzdržavanju (dalje Haška konvencija o priznanju iz 1973)¹¹ Slijedi donošenje Haške konvencije o građanskopravnim aspektima međunarodnog odvođenja djece (1980)¹² (dalje Haška konvencija iz 1980.), koja se sa 71 državom strankom smatra jednom od najuspješnijih Haških konvencija uopće. Godine 1993. usvojena je Haška konvencija o zaštiti djece i suradnji

⁷ Konvencija UN-a o ostvarivanju alimentacijskih zahtjeva u inozemstvu 1958. Sl. FNRJ, MU 2/60; NN MU 4/94.

⁸ Convention du 5 octobre 1961 concernant la compétence des autorités et la loi applicable en matière de protection des mineurs. Actes et documents de la Neuvième session (1960), tome IV. str. 253. Prijevod na engleski Convention of 5 October 1961 concerning the powers of authorities and the law applicable in respect of the protection of infants u The United Nations Treaty Series, 1969, str. 145 ff.

⁹ Napominjemo da je ona prestala važiti 2008. godine. Convention of 15 November 1965 on Jurisdiction, Applicable Law and Recognition of Decrees Relating to Adoptions, u Actes et documents de la Dixième session (1964), tome II. str. 439.

¹⁰ Sajko (1973), str. 85.; Puhan (1974), str. 346; Cavers (1981), str. 1007; De Cesari (1989), str. 43.; Di Ruffia (1989), str. 126ff; Badiali (1994), str. 42.

¹¹ Convention of 2 October 1973 on the Law Applicable to Maintenance Obligations; Convention of 2 October 1973 on the Recognition and Enforcement of Decisions relating to Maintenance Obligations. Actes et documents de la Douzième session (1972), Tome IV, Obligations alimentaires. Recueil des Conventions de la Haye 1951-1980, La Haye, str. 218ff.

¹² Convention of 25 October 1980 on the Civil Aspects of International Child Abduction Actes et documents de la Quatorzième session (1980), tome III. str. 481.

glede međunarodnog posvojenja¹³, a tri godine potom Haška konvencija o nadležnosti, mjerodavnom pravu, priznanju, ovrsi i suradnji glede roditeljske skrbi i mjera za zaštitu djece (1996)¹⁴ (dalje Haška konvencija iz 1996). U ovom trenutku niz završava nova Haška konvencija o međunarodnoj naplati potpore za djecu i drugih oblika obveza uzdržavanja (2007)¹⁵ (dalje Haška konvencija iz 2007), uz koju pripadajući Protokol o mjerodavnom pravu¹⁶ (dalje Protokol iz 2007) smjera posredno provesti i reviziju rješenja mjerodavnog prava za obveze uzdržavanja.

2. Regionalno višestrano ujednačavanje (Europska zajednica)

Iako prvotno tek regionalna ekonomska organizacija, Europska zajednica (dalje EZ) se svojom regulativom oduvijek doticala materije djeteta u međunarodno obilježenoj situaciji. Fragmentirani pristup kroz različite politike polučio je sektorskom regulativom dijelova materijalnog i kolizijskog prava.¹⁷ Olakšavajući realizaciju tržišnih sloboda, poglavito slobode kretanja, povećava se mobilnost ljudi. Promicanjem ideje zajedničkog identiteta i pripadnosti modernoj Europi¹⁸, potiče se stvaranje prekograničnih elemenata u obiteljskim odnosima i pridonosi njihovu češćem prekidu¹⁹. Povećanje broja sporova s međunarodnim obilježjem dovodi do opasnosti od stvaranja zaostataka u međunarodno obilježenim obiteljskim predmetima pred sudovima²⁰. Prihvatimo li da EZ zapravo otežava privatne aspekte života svojih građana, ovaj nepovoljan utjecaj ona bi trebala i korigirati stvaranjem sofisticiranih sustava rješavanja brojnih posljedica prekida životnih zajednica. Kada su 1997. godine države članice dodijelile Zajednici

¹³ Convention of 29 May 1993 on Protection of Children and Co-operation in Respect of Intercountry Adoption. Proceedings of the Seventeenth Session (1993), tome II. str. 659.

¹⁴ Convention of 19 October 1996 on Jurisdiction, Applicable Law, Recognition, Enforcement and Co-operation in Respect of Parental Responsibility and Measures for the Protection of Children. Proceedings of the Eighteenth Session (1996), tome II. str. 615.

¹⁵ Convention of 23 November 2007 on the International Recovery of Child Support and Other Forms of Family Maintenance, Final Act of the Twenty-First Session, The Hague 23. November 2007. Dostupno putem Internet stranice http://www.hcch.net/index_en.php Posljednja posjeta 25.05.2009.

¹⁶ Protocol of 23 November 2007 on the Law Applicable to Maintenance Obligations. Final Act of the Twenty-First Session, The Hague 23. November 2007. Dostupno putem Internet stranice http://www.hcch.net/index_en.php. Posljednja posjeta 25.05.2009.

¹⁷ Detaljno vidi Petrašević (2009).

¹⁸ McEleavy (2005), str. 153.

¹⁹ Stalford (2004), str. 59.

²⁰ Martiny (2000), str. 911.

nadležnosti u području pravosudne suradnje u građanskim stvarima,²¹ u okviru je politike slobode kretanja ljudi (čl. 18. st. 1. Ugovora o Europskoj zajednici, dalje UEZ) postavljen adekvatan pravni okvir i ostvareni preduvjeti za izradu koherentnog skupa ujednačenih pravila europskog međunarodnog obiteljskog prava²². Postojećim je ustrojstvom Osnivačkih ugovora EZ dana isključiva unutrašnja nadležnost za reguliranje međunarodno obilježenih obiteljskih predmeta te zaštitu prava djeteta. Unatoč dvojbi jesu li prava djeteta tek pokriće za olakšano ostvarenje ekonomskih ciljeva²³, eksplicitno uvođenje najboljeg interesa djeteta u proces donošenja propisa zasigurno je adekvatan način osiguravanja prava onima koji su u manjini i koji nemaju značajnog lobističkog utjecaja²⁴.

Prva odredba *acquisa* koja zadire u međunarodno privatno pravnu problematiku djeteta je regulativa prava djeteta na uzdržavanje uključena u okvire Briselske konvencije o sudskoj nadležnosti i ovrsi sudskih odluka u građanskim i trgovačkim predmetima (1968).²⁵ Prva supsidijarna konvencija orijentirana isključivo na obiteljske predmete bila je Konvencija o pojednostavljenju postupka naplate uzdržavanja od 06. 11. 1990.²⁶ Po prvi se put želja država članica da krenu ka ujednačavanju prava koje izlazi iz strogih okvira ekonomske zajednice doista manifestirala²⁷ nakon amsterdamskog Ugovora Uredbom Vijeća (EZ) br. 1347/2000 od 29. svibnja 2000. o nadležnosti i priznanju i ovrsi odluka u bračnim predmetima i predmetima roditeljske skrbi za zajedničku djecu bračnih drugova²⁸, tzv. Bruxelles II. uredba. Nadalje je donesena Uredba Vijeća (EZ) br. 2201/2003, tzv. Bruxelles II. bis uredba, kojom se mijenja i nadopunjuje prethodnica²⁹ (dalje

²¹ Treaty of Amsterdam amending The Treaty on European Union, The Treaties Establishing The European Communities and Related Acts, O.J. C 340, 10 November 1997. O tome više u Basedow (2000), str. 687ff; Remien (2001), str. 53; Beaumont (2002), str. 15., Bouček (2009), str.55ff.

²² Detaljno vidi Župan/Puljko (2009).

²³ O'Neill (1992), str. 227ff.

²⁴ Archbold (2000), str. 203ff.

²⁵ Bruxelleska konvencija o sudskoj nadležnosti, priznanju i ovrsi odluka u građanskim i trgovačkim predmetima, konsolidirana verzija [OJ C27, 26. 1. 1998. 1.](#)

²⁶ Konvencija nije stupila na snagu. Convention on the simplification of procedures for the recovery of maintenance payments, 1990. Više u Sumampouw (1990), str. 315-337. Pirrung (2001), str. 35ff.

²⁷ Pereira (2001), str. 43.

²⁸ Council Regulation (EC) No 1347/2000 of 29 May 2000 on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in matrimonial matters and in matters of parental responsibility for children of both spouses, OJ L 160, 30.6.2000, 19-36.

²⁹ Council Regulation (EC) No 2201/2003 of 27 November 2003 concerning jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in matrimonial matters and the matters of

Uredba 2201/2003). Recentni je instrument Uredba Vijeća (EZ) br. 4/2009. od 18. prosinca 2008. o nadležnosti, mjerodavnom pravu, priznanju i ovrsi odluka te suradnji u predmetima uzdržavanja³⁰ (dalje Uredba 4/2009).

3. *Bilateralne konvencije*

Bilateralni su ugovori danas bitno marginalizirani efikasnošću multilateralnog ujednačavanja prava. U hrvatskom su pravnom poretku ipak brojni dvostrani ugovori preuzeti sukcesijom, ali i sklopljeni od samostalnosti RH, izvor kolizijskih normi za međunarodno obilježene situacije u kojima se nalazi dijete. RH je sukcesijom preuzela sporazume s Austrijom³¹, Belgijom³²; Bugarskom³³, Češkom³⁴, Francuskom³⁵, Grčkom³⁶, Mađarskom³⁷, Poljskom³⁸,

---

parental responsibility, repealing Regulation (EC) No 1347/2000. OJ L 338, 1-29.

³⁰ Council Regulation (EC) No 4/2009 of 18 December 2008 on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of decisions and cooperation in matters relating to maintenance obligations. OJ L 7, 10.1.2009,1–79.

³¹ Sporazum između Jugoslavije i Austrije o uzajamnom priznavanju i izvršenju odluka o izdržavanju, 10.10.1961., 2/63. Popis dvostranih međunarodnih ugovora preuzetih sukcesijom, NN-MU br. 1/1997.

³² Konvencija o priznanju i izvršenju sudskih odluka o izdržavanju između SFRJ i Kraljevine Belgije, 12.12.1973., 45/76. Popis dvostranih međunarodnih ugovora preuzetih sukcesijom, NN-MU br. 11/1997.

³³ Ugovor između FNRJ i NR Bugarske o uzajamnoj pravnoj pomoći, 23.3.1956., 1/1957.; Popis dvostranih međunarodnih ugovora preuzetih sukcesijom, NN-MU 11/1997.

³⁴ Ugovor o reguliranju pravnih odnosa u građanskim porodičnim i krivičnim stvarima između SFRJ i Čehoslovačke Republike, 20.1.1964., Sl.I. SFRJ 13/1964.; vidi toč. 10. Odluke. (češkom) prema Popisu dvostranih međunarodnih ugovora preuzetih sukcesijom NN-MU 11/1997.

³⁵ Konvencija između SFRJ i Republike Francuske o nadležnosti i zakonu koji se primjenjuje na području osobnog i obiteljskog prava Sl.I. SFRJ 55/72-1009. (čl. 33 Zakona o sklapanju i izvršavanju međ.ugovora, 53/91-1479.); Konvencija o priznavanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima između SFRJ i Republike Francuske, 18.5.1971.; Popis dvostranih međunarodnih ugovora preuzetih sukcesijom, NN-MU 4/1996.

³⁶ Sporazum između FNRJ i Kraljevine Grčke o uzajamnom priznavanju i izvršenju sudskih akata – odluka, 18.6.1959.; Popis dvostranih međunarodnih ugovora preuzetih sukcesijom, NN-MU 4/1996.

³⁷ Ugovor između SFRJ i NR Mađarske o uzajamnom pravnom saobraćaju, 7.3.1968., 3/1968. Ugovor o izmjenama i dopunama Ugovora između SFRJ i NR Mađarske o uzajamnom pravnom prometu iz 1968., 25.4.1986. 1/1987. Popis dvostranih međunarodnih ugovora preuzetih sukcesijom, NN-MU 13/1997.

³⁸ Ugovor između Federativne Narodne Republike Jugoslavije i Narodne Republike Poljske o pravnom postupku i civilnim i krivičnim pitanjima, 06. 02. 1960. Sl.I. SFRJ 5/763.

Rumunjskom³⁹, Rusijom⁴⁰ i Slovačkom⁴¹, dok je samostalno sklopila sporazum s Bosnom i Hercegovinom⁴², Makedonijom⁴³, Slovenijom⁴⁴, Jugoslavijom⁴⁵ i Turskom⁴⁶.

Paralelna univerzalna i regionalna unifikacija prava djeteta u međunarodno obilježenoj situaciji otvara brojne značajne dvojbe: je li se učinak poboljšane zaštite prava djeteta u međunarodno obilježenoj situaciji kao svrha unificiranog pravila bolje ostvaruje univerzalnom ili regionalnom unifikacijom, jesu li one konkurentne ili komplementarne⁴⁷, te u konačnici, ostavlja li europski pravosudni prostor mjesta za bilateralne režime zaštite prava djeteta⁴⁸? Pitanje se u domeni međunarodnog obiteljskog prava aktualiziralo posljednjega desetljeća kada su na području uzdržavanja djeteta u Europi istovremeno djelovala dva

---

Ugovor o sukcesiji dvostranih ugovora između Vlade Republike Hrvatske i Vlade Republike Poljske, 13.4.1995. 22.11.1999. NN – MU 09/1995, 15/1999.

³⁹ Ugovor između Federativne Narodne Republike Jugoslavije i Rumunjske Narodne Republike o pravnoj pomoći, 18.10.1960. 8/1961.; Popis dvostranih međunarodnih ugovora preuzetih sukcesijom NN-MU 1/2005.

⁴⁰ Ugovor između FNRJ i SSSR o pravnoj pomoći u građanskim, porodičnim i krivičnim stvarima, 24.2.1962., Sl.I.FNRJ 5/1963. Vidi toč. 6. Protokol između Vlade Republike Hrvatske i Vlade Ruske Federacije o nastavku važenja bilateralnih ugovora 12.1.1998., NN – MU 04/98.

⁴¹ Ugovor o reguliranju pravnih odnosa u građanskim porodičnim i krivičnim stvarima između SFRJ i ČSSR, 20.1.1964. Sl.I. SFRJ 13/1964. Vidi toč.10. Odluke. (slovačkom) Ugovor između Republike Hrvatske i Slovačke Republike o sukcesiji dvostranih ugovora, 29.1.1997.

⁴² Sporazum između Vlade Republike Hrvatske, Vlade Bosne i Hercegovine i Vlade Federacije Bosne i Hercegovine o pravnoj pomoći u građanskim i kaznenim stvarima (područje primjene - Federacija BiH), 26.2.1996. NN-MU 12/1996.; Sporazum između Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine o izmjeni Sporazuma između Vlade Republike Hrvatske, Vlade Bosne i Hercegovine i Vlade Federacije Bosne i Hercegovine o pravnoj pomoći u građanskim i kaznenim stvarima, 17.6.2002. NN-MU 05/2003.

⁴³ Ugovor između Republike Hrvatske i Republike Makedonije o pravnoj pomoći u građanskim i kaznenim stvarima, 2.9.1994. 29.5.1995.; NN – MU 03/1995, 01/1997.

⁴⁴ Ugovor između Republike Hrvatske i Republike Slovenije o pravnoj pomoći u građanskim i kaznenim stvarima, 7.2.1994.; 19.8.1995.; NN - MU 03/1994., 01/1997.

⁴⁵ Ugovor između Republike Hrvatske i Savezne Republike Jugoslavije o pravnoj pomoći u građanskim i kaznenim stvarima, 15.9.1997. 28.5.1998.; NN - MU 06/1998., 08/1998.

⁴⁶ Ugovor između Republike Hrvatske i Republike Turske o pravnoj pomoći u građanskim i trgovačkim stvarima, 10.2.1999. 19.1.2003. NN - MU 15/2000., 01/2003.

⁴⁷ Detaljno vidi Bouček (2009), str. 81-86; Pocar (2007), str. 3ff.

⁴⁸ Pataut (2008), str. 123ff.

forumu za ujednačavanje: Haška konferencija i EZ, svaki sa svojim prednostima i nedostacima⁴⁹.

Na pitanje je li rad Haške konferencije i EZ poželjan, valja odgovoriti pozitivno. Tomu su dva razloga: a) evidentna je korelacija samih odredbi koje reguliraju isto pitanje u instrumentima univerzalne i regionalne unifikacije⁵⁰; b) funkcionalnim tumačenjem vanjskih nadležnosti Zajednice ona će *acquisem* regulirati situacije za sukob zakona između država članice (tzv. *intra-community trial*), dok će odnosi prema trećim državama biti jedinstveno regulirani Haškim konvencijama⁵¹. Nadnacionalna snaga uredbe kao regulatornog instrumenta u potpunosti otklanja nejednakosti u sadržaju nacionalnih propisa, dok bi se tumačenjem Europskog suda (dalje ES) trebala osigurati i ujednačena praktična primjena. Odredbom čl. 68. UEZ bio je sužen krug sudova nacional-

⁴⁹ Argument nepobitne prednosti univerzalne unifikacije koja tada obuhvaća sve situacije i adresate na području ugovornica iz cijeloga svijeta minorizira činjenica da Haškim konvencijama pristupaju pretežno europske države (Basedow (2001), str. 475ff.)! Globalna unifikacija suočava se s preprekom fundamentalno različitih pravnih tradicija te moralnih vrijednosti, što rezultira dugotrajnim postupkom pregovora, ratifikacije i stupanja konvencije na snagu (Lowe (2003), str. 440.), ali često i kompromisnim rješenjima ključnih odredbi koje narušavaju utilitarnost i jednostavnost primjene konvencije. Argument «kulture različitosti» bitno je umanjen kod regionalne suradnje koja se veže uz prostorno bliske države, ali je ekspeditivnije donošenje *acquisa* (Basedow (2005), str. 27) suočeno s nedostacima druge vrste: nedostatak je transparentnost i demokratičnost prilikom izrade instrumenata za regulaciju osjetljive obiteljskopravne materije (McE-Leavy (2003), str. 518). Evidentan nedostatak političke volje da se na prvo mjesto stavi «deklarirana» zaštita najboljeg interesa djeteta ogleda se u posebnom postupku jednoglasnosti zadržanom za mjere obiteljskopravnog *acquisa*. Župan/Puljko (2009)

⁵⁰ Potencijalni paralelizam instrumenata u domeni je mjerodavnog prava otklonjen tako da čl. 15. Uredbe o uzdržavanju za pitanja mjerodavnog prava upućuje na primjenu Protokola o mjerodavnom pravu Haške konferencije, dakle Uredba nema samostalnih odredbi. Brojne su paralelne odredbe Uredbe br. 4/2009 i Haške konvencije iz 2007. slične ili čak iste, primjerice čl. 8. Uredbe i čl. 18 Haške.

⁵¹ Još recentna upitnost isključive ili podijeljene vanjske nadležnosti EZ za međunarodno obiteljsko pravo (Malatesta/Bariatti/Pocar 2008.) danas je potpuno otklonjena: EU pristupa Haškoj konvenciji o uzdržavanju iz 2007. (Proposal for a Council Decision on the conclusion by the European Community of the convention on the international recovery of child support and other forms of family maintenance, Brussels, 28.7.2009. COM(2009) 373 final 2009/0100 (CNS)) te je određeno u kojoj će mjeri mimo režima Haške konvencije države članice prema trećim državama moći zadržati bilateralni režim. (Council Regulation (EC) No 664/2009 of 7 July 2009 establishing a procedure for the negotiation and conclusion of agreements between Member States and third countries concerning jurisdiction, recognition and enforcement of judgments and decisions in matrimonial matters, matters of parental responsibility and matters relating to maintenance obligations, and the law applicable to matters relating to maintenance obligations, OJ L 200 vol. 52/2009.)

nih instanci koje mogu pokrenuti mehanizam postupka o prethodnom pitanju pred ES⁵², što je imalo brojne nepovoljne učinke⁵³ koji su se djelomično mogli otkloniti prakticiranjem tužbe u interesu zakona⁵⁴ ili hitnog prethodnog postupka⁵⁵. Ugovor o EZ iz Lisabona dokinuo je ovu praksu i omogućio sudovima svih instanci pokretanje postupka o prethodnom pitanju (čl. 267 UEZ)⁵⁶.

III. Dijete u tipičnim međunarodno obilježenim situacijama u hrvatskom pravnom poretku: mjerodavno pravo i nadležnost

Prvi skup međunarodno obilježenih pitanja u kojima se može naći dijete čine pitanja osobnog statusa, koji u užem smislu obuhvaća pravnu i poslovnu sposobnost djeteta te pravo na ime.

a) *Pravna i poslovna sposobnost djeteta* u međunarodno obilježenoj situaciji⁵⁷ regulirana je općom normom za ovo pitanje, čl. 14. st. 1. ZRS-a koji predviđa mjerodavnost prava države čija je osoba državljanin. Za pitanja obiteljskog i nasljednog prava to je jedina poveznica (usp. čl. 14. st. 4.), ali je za pitanja ugovorne prirode zakonodavac proširio krug mjerodavnih prava⁵⁸:

⁵² Tumači se da se željelo zaštititi sud od velikog broja upita, ali i onemogućiti širenje njegovih ovlasti u osjetljivoj materiji azila i imigracije. McGlynn (2006), str. 165. Učestala je kritika ove odredbe: Kropholler (2001), str. 587.; Layton / Mercer (2004), rb.br. 11.030; Editorial Comment (2007) str. 3.

⁵³ U osjetljivim obiteljskopравnim predmetima, poglavito onima vezanim uz zaštitu djece, u određenoj je mjeri uskraćena pravna zaštita prava Zajednice (Lowe (2003), str. 439.); mali broj predmeta pred ES osujećuje stvaranje značajnijeg korpusa sudske prakse iz kojega bi mogla proizaći zajednička načela i pravila tumačenja za ovu u *acquisu novu* materiju (McGlynn (2006), str. 166.)

⁵⁴ UEZ daje mogućnost Komisiji, Vijeću i državama članicama da se obrate ES s tužbom u interesu zakona, dakle s hipotetskim slučajem vezanim za područje glave IV. Sajko (2009), str. 347.

⁵⁵ Na prijedlog ES (Council draft letter to the President of the Court of Justice of the European Communities 21 March 2007. 7647/07.) uveden je UPP (urgent preliminary ruling) kojega predviđa čl. 23a Protokola na Statut Europskog suda (OJ 2005 C 143, 1 - 4.) i čl. 104b njegovih Pravila postupanja (OJ 2008 L 24, 39 - 43.)

⁵⁶ Consolidated Treaties according to the Treaty of Lisbon, OJ C 115 of 9.5.2008.

⁵⁷ Nekoliko pitanja koja zakonodavci različito reguliraju daje povod sukobu zakona: problematika djelomične poslovne sposobnosti ili nesposobnosti, osobito se kod starijih maloljetnika može javiti pitanje: koje ugovore smiju zaključiti, kada se mogu zaposliti, stupiti u brak i sl. Bitne razlike među materijalnim pravnim porecima mogu biti i u pitanju dobi u kojoj dijete stječe punoljetnost te u pogledu emancipacije – stjecanja pune poslovne sposobnosti prije punoljetničke dobi. Više Klasiček/Pichler (2009).

⁵⁸ Sajko (2009), str. 172.

Fizička osoba koja bi prema pravu države čije je državljanin bila poslovno nesposobna, poslovno je sposobna ako ima poslovnu sposobnost po pravu mjesta gdje je nastala obveza. Ukoliko bi dakle dijete koje po pravu svoga državljanstva nije poslovno sposobno sklopilo ugovor u državi po čijem bi pravu ono bilo poslovno sposobno, takav bi ugovor naše tijelo primjene morao uzeti valjanim.

Daljnji problem s kojim bi se u ovom kontekstu moglo suočiti tijelo primjene je situacija tzv. mobilnog sukoba zakona, promjene državljanstva uslijed koje mogu nastati dvije situacije: a) po pravu prethodnoga državljanstva steklo je punu poslovnu sposobnost dok ga pravo novog državljanstva smatra maloljetnim, b) po pravu prethodnoga državljanstva dijete nije imalo punu poslovnu sposobnost dok ju ima po pravu novog državljanstva. ZRS ne daje odgovor na ovo pitanje pa u prvom slučaju treba uzeti da valjano stečena punoljetnost zadržava svoje djelovanje, dok u drugom slučaju poslovnu sposobnost i njezin obim treba procjenjivati po pravu aktualnog državljanstva.⁵⁹

b) *Stjecanje, promjenu i gubitak imena djeteta* naš ZRS izrijeком ne navodi, pa je pitanje pod koju bi se kategoriju vezivanja ono trebalo podvrći. 1) Opća odredba za odnose roditelja i djece mogla bi se u primjeni protegnuti i na pitanje osobnog imena djeteta,⁶⁰ ili 2) po uzoru na komparativna rješenja pitanje bi trebalo samostalno prosuđivati po pravu državljanstva djeteta u trenutku kada se ono utvrđuje.⁶¹ Predlaže se primijeniti kategoriju vezivanja odnosa roditelja i djece za pitanje određivanja imena djeteta, dok bi sve ostale situacije vezane za osobno ime djeteta s obzirom na našu kolizijsko-pravnu tradiciju trebalo ocjenjivati po pravu državljanstva djeteta.

Drugi skup međunarodno obilježenih pitanja u kojima se može naći dijete čine pitanja osobnog statusa djeteta, a podrazumijeva pitanje utvrđivanja podrijetla djeteta, što podrazumijeva: a) utvrđivanje ili osporavanje majčinstva odnosno očinstva, b) pozakonjenja, c) odnos roditelja i djece koji osim osobno-pravnih elemenata ujedno sadržava određene imovinskopravne elemente u obliku uzdržavanja, te konačno d) posvojenje.

⁵⁹ Komparativno pravo kroz nekolicinu rješenja potvrđuje da je ovakav izbor pravilan: čl. 8. st. 3. turskog zakona o MPP, 1982., čl. 35. st. 1. švicarskog zakona MPP, 1987., čl. 11. st. 1. mađarske Uredbe sa zakonskom snagom, 1979. Tako i Varadi et al. (2007), str. 194; Dika et al. (1991), str. 55. rb.br. 12. Prihvatljivost ovog odstupanja od neretroaktivnog važenja (primjena kolizijskog prava po načelu *tempus regit actum*) potvrđuje i teza 15. st. 2. A Prijedloga Zakona o međunarodnom privatnom pravu. Sajko (2009) str. 245, 252; Sajko et al. (2001), str. 274.

⁶⁰ Dika/Knežević/Stojanović (1991), str. 134.

⁶¹ Sajko et al. (2001), str. 281.

a) *Utvrđivanje podrijetla djeteta od majke i oca.* Utvrđivanje bračnog podrijetla⁶² ZRS-om nije predviđeno kao samostalna kategorija vezivanja, te je od nekoliko mogućih varijanti popunjavanja pravne praznine (čl. 2. ZRS) najprihvatljivije tumačiti da je bračnost djeteta učinak braka, shodno čemu će se i za pitanje bračnosti djeteta primijeniti pravo mjerodavno za osobne učinke braka.⁶³ Konkretno, primarno pravo zajedničkog državljanstva bračnih drugova, podredno pravo njihova zajedničkog prebivališta, potom daljnja podredna uputa stoji na pravo njihova posljednjeg zajedničkog prebivališta te u konačnici, ako se mjerodavno pravo ne može odrediti prema prethodnim stavicima određenom pravu, pravo RH. Za pitanje utvrđivanja izvanbračnog podrijetla⁶⁴ ZRS predviđa samostalnu kolizijsku normu sukladno kojoj treba primijeniti pravo države čiji je državljanin u vrijeme rođenja djeteta bila osoba čije se očinstvo odnosno majčinstvo priznaje ili utvrđuje sudskim putem (čl. 41.)

Za osporavanje očinstva odnosno majčinstva ZRS određuje mjerodavnim pravu države čiji je državljanin u vrijeme rođenja djeteta bila osoba čije se očinstvo odnosno majčinstvo osporava (čl. 41. st. 1.).

Bilateralno rješenje sukladno načelu *favor prolis* predviđa primijeniti pravo državljanstva djeteta u vrijeme njegova rođenja⁶⁵.

Međunarodna nadležnost za sporove o bračnom ili izvanbračnom porijeklu djeteta određena je kroz pravila opće međunarodne nadležnosti prebivališta tuženika iz čl. 46. ZRS, dok posebni elektivni kriterij nalazimo u čl. 64. i čl. 65. ZRS. To su slijedeći slučajevi: a) ako su tužitelj i tuženik državljani RH, bez obzira na to gdje imaju prebivalište, ili b) ako je tužitelj državljanin RH i ima prebivalište u RH (čl. 64. st. 1.); kad su stranke strani državljani, ako tužitelj ili jedan od tužitelja ima prebivalište u RH, ali samo ako tuženik pristaje da sudi sud RH i ako je po propisima države čiji je on državljanin dopuštena ta nad-

⁶² Iako gotovo sva zakonodavstva počivaju na predmnjevi *Pater ist quem nuptiae demonstrant*, nacionalna zakonodavstva se razlikuju u nekolicini pitanja koja će se tada rješavati po *lex causae*: polju primjene pretpostavke i uvjetima njezina obaranje: različiti su rokovi za podizanje tužbe, aktivna procesna legitimacija, pravni učinak obaranja, moguća dokazna sredstva i sl. Više vidi Alinčić et al. (2007), str. 130ff.

⁶³ Više vidi Bordaš (2000) str. 161ff.

⁶⁴ Relevantna pitanja iz domene materijalnog prava koja se prosuđuju po *lex causae* su: dopuštenost i načini utvrđivanja majčinstva / očinstva; uvjeti utvrđivanja majčinstva / očinstva priznanjem, pristanci i suglasnosti; rokovi za podnošenje tužbe, aktivna i pasivna procesna legitimacija i drugo. Više vidi Alinčić et al. (2007), str. 155ff.

⁶⁵ Odstupanje od općeg rješenja nalazimo u bilateralnim režimima s Bugarskom, Češkom, Grčkom, Mađarskom, Poljskom i Rumunjskom.

ležnost. U jednoj je situaciji predviđena i isključiva međunarodna nadležnost naših tijela, i to ako je tužba podnesena protiv djeteta koje je državljanin RH i ima prebivalište odnosno boravište u RH (čl. 64. st. 2.)

Bilateralni režimi razgraničuju nadležnost među ugovornicama po brojnim dodatnim konkurentnim kriterijima⁶⁶.

b) S ciljem favoriziranja *pozakonjenja djeteta*⁶⁷ odredbom čl. 43. st. 1. i st. 2. ZRS predviđa se nekoliko mogućih mjerodavnih prava: primarno je to pravo zajedničkog državljanstva roditelja; potom ako roditelji nisu državljani iste države – pravo države onog roditelja po kojemu je pozakonjenje pravovaljano. Ako po pravu zajednička državljanstva roditelja ili po pravu državljanstva bilo kojeg od roditelja nema uvjeta za pozakonjenje, a roditelji i dijete imaju prebivalište u RH, mjerodavno je pravo RH. Primjena prava povoljnijeg za dijete održava načelo *favor legitimationis*. Da bi se osigurala pravovaljanost pozakonjenja u situaciji u kojoj je za pozakonjenje mjerodavno pravo koje nije i pravo državljanstva djeteta, za pristanak djeteta, druge osobe ili državnog tijela za pozakonjenje mjerodavno je pravo države čiji je dijete državljanin (čl. 43. st. 3.).

c) *Odnosi roditelja i djece* predstavljaju sveukupnost osobnih i imovinskih prava i dužnosti roditelja i djece⁶⁸ koji u našem pravnom poretku ulaze u

⁶⁶ Predviđaju se dodatni elektivni kriteriji po: državljanstvu djeteta (Ugovor s Češkom, Ugovor s Mađarskom, Ugovor s Poljskom, Ugovor s Rumunjskom, Ugovor s Mongolijom); državljanstvu djeteta u vrijeme rođenja te prebivalištu djeteta u vrijeme pokretanja spora (Ugovor s Bugarskom, Ugovor s Grčkom), prebivalištu oca kojega tuži dijete (Ugovor s Grčkom); prebivalištu ili boravištu djeteta (Ugovor s Mađarskom); zajedničkom boravku/ prebivalištu ili boravištu obje stranke na području jedne od ugovornica (Ugovor s Poljskom, Rumunjskom, Mongolijom).

⁶⁷ Iako naše materijalno pravo institut pozakonjenja više ne poznaje, nisu ga napustili svi pravni poreci (Alinčić et al. (2007), str. 155.) Upravo stoga potencijalni krug pitanja koja ulaze u domašaj *lex causae* bila bi način i uvjeti predviđeni za pojedine načine pozakonjenja, trenutak od kojih pozakonjenje proizvodi učinke i drugo. Kako kolizijske odredbe za pozakonjenje sadrže suvremeni zakoni o međunarodnom privatnom pravu argumentira se i predlaže postojeće pravilo zadržati i u budućem Hrvatskom zakonu o MPP. Sajko et al. (2001), str. 325-326.

⁶⁸ Zakonodavci različito reguliraju niz pitanja koja ulaze u ovu domenu: a) u domenu osobnih prava ulazi određivanje imena djetetu, skrb za život, zdravlje, odgoj, u situaciji razdvojenog života roditelja i djece pitanje s kojim će roditeljem dijete živjeti, povjeravanja djeteta na čuvanje i odgoj, susreta i druženja, predaje djeteta, mjere za zaštitu prava i dobrobiti djeteta. U domeni imovinskih prava i dužnosti zakonodavci različito određuju pitanje upravljanja i uživanja djetetove imovine, kao i niz pitanja iz područja uzdržavanja djeteta: od kruga vjerovnika i dužnika uzdržavanja, načina izračuna iznosa za uzdržavanje i drugo. Više vidi Alinčić et al. (2007), str. 125-306, 365-489, 527-533.

kategoriju vezivanja prema čl. 40 ZRS-a⁶⁹. Od stavka 1. do 3. navedenog članka predviđene su poveznice prava zajedničkog državljanstva u prvom stupnju vezivanja, potom ukoliko su roditelji i djeca državljani različitih država, prava države u kojoj svi oni imaju prebivalište, potom ako su roditelji i djeca državljani različitih država, a nemaju prebivalište u istoj državi, treba se primijeniti pravo RH ako je dijete ili koji od roditelja državljanin RH. U konačnici stavak 4. za odnose između roditelja i djece koji nisu predviđeni u st. od 1. do 3. ovog članka određuje mjerodavnim pravo države čiji je državljanin dijete.

Bilateralni režimi odstupaju od općeg pravila ZRS-a prakticirajući u pravilu pravo državljanstva djeteta⁷⁰.

U domeni odnosa roditelja i djece dva su višestrana ugovora kojih je RH stranaka: Konvencija UN-a o ostvarivanju alimentacijskih zahtjeva u inozemstvu (1958)⁷¹ i Haška konvencija o građanskopravnim aspektima odvođenja djece (1980)⁷².

Međunarodna nadležnost po ZRS-u odvojeno se ocjenjuje za različita pitanja koja su prethodno u pogledu mjerodavnog prava bila obuhvaćena istom kolizijskom normom čl. 40. U sporovima o čuvanju, podizanju i odgoju djece, odnosno o pitanjima roditeljske skrbi uz opću međunarodnu nadležnost predviđena je: posebna elektivna nadležnost naših sudova i drugih tijela (čl. 66. st. 3.) ukoliko su oba roditelja državljani RH; isključiva nadležnost naših sudova i drugih tijela ako su tuženik i dijete državljani RH i ako oboje imaju prebivalište u RH.

Nadalje, kada se o obiteljsko-pravnom odnosu odlučuje u izvanparničnom postupku, nadležnost suda RH postoji ako osoba prema kojoj je podnesen zahtjev ima prebivalište odnosno sjedište u RH. Kad u postupku sudjeluje samo jedna osoba – ako ta osoba ima prebivalište odnosno sjedište u RH (čl. 46. st. 4.) - pri odlučivanju o lišenju i vraćanju roditeljske skrbi, produženju roditelj-

⁶⁹ Umjesto svih, za neka pitanja osobnih odnosa roditelja i djece vidi Medić-Musa (2009); za pitanja uzdržavanja djece vidi Župan (2009).

⁷⁰ Prakticira se u pravilu pravo državljanstva djeteta (ugovor s Mađarskom, Rumunjskom, Poljskom, Češkom), pravo mjerodavno za učinke braka, za odnose roditelja i djece u braku, a pravo državljanstva djeteta za odnose roditelja i izvanbračne djece (Ugovor s Francuskom), pravo ugovornice koje je povoljnije za dijete, ali samo uz kumuliranje dviju okolnosti: da dijete ima državljanstvo jedne od ugovornica s prebivalištem na području druge ugovornice (Ugovor s Mađarskom).

⁷¹ Korać Graovac/ Klasiček (2007), str. 173ff; Jurčević (2006), str. 5ff; Blažević (1994), str. 55ff.

⁷² Više vidi Bulka (2006), str. 55-59; Jakovac-Lozić (1997), str. 73-96.

ske skrbi, stavljanju roditelja u položaj skrbnika u pogledu upravljanja dječjom imovinom, proglašenju djeteta rođenim u braku te pri odlučivanju o drugim stvarima koje se odnose na odnose između roditelja i djece, nadležnost suda RH postoji i kada nisu ispunjene pretpostavke iz čl. 46. st. 4., ako su podnositelj zahtjeva i osoba prema kojoj se podnosi zahtjev državljani RH, odnosno kad u postupku sudjeluje samo jedna osoba ako je ta osoba državljanin RH (čl. 69.).

Za pitanja *uzdržavanja* djece ZRS predviđa samo elektivnu međunarodnu nadležnost naših tijela, i to ako dijete podnosi tužbu i ima prebivalište u RH; ako su tužitelj i tuženik državljani RH, bez obzira na to gdje imaju prebivalište; ako je tužitelj maloljetno dijete i državljanin je RH (čl. 67. st. 1.), te ako je tužitelj državljanin RH i ima prebivalište u RH (čl. 67. st. 2.). Dodatni je elektivni kriterij u sporovima o zakonskom uzdržavanju djece situacija u kojoj tuženik ima imovinu u RH iz koje se može naplatiti uzdržavanje (čl. 68.). Za odnose roditelja i djece bilateralni režimi predviđaju niz dodatnih kriterija.⁷³

d) *Posvojenje*⁷⁴ s međunarodnim obilježjem⁷⁵ naš zakonodavac regulira dvama kolizijskim pravilima: za uvjete zasnivanja posvojenja i prestanka posvojenja primarno je mjerodavno pravo zajednička državljanstva posvojitelja i posvojenika; potom ako su posvojitelj i posvojenik državljani različitih država, za to su pitanje kumulativno mjerodavna prava obiju država čiji su oni državljani; ako bračni drugovi zajednički posvajaju, za uvjete zasnivanja posvojenja i prestanka posvojenja, osim prava države čiji je državljanin posvojenik, mjerodavna su i prava država čiji su državljani i jedan i drugi bračni drug (čl. 44. st. 1-3 ZRS). Za oblik posvojenja mjerodavno je *lex loci actus* - dakle pravo mjesta gdje se posvojenje zasniva (čl. 44. st. 4.). Odvojeno pravilo čl. 45. ZRS određuje kriterije za određivanje prava mjerodavnog za učinak posvojenja: primarno je to pravo države čiji su državljani posvojitelj i posvojenik u vrijeme zasnivanja posvojenja; podredno, ako su posvojitelj i posvojenik državljani različitih država, mjerodavno je pravo države u kojoj imaju prebivalište; potom ukoliko su posvojitelj i posvojenik državljani ra-

⁷³ Bilateralni režimi predviđaju i druge kriterije međunarodne nadležnosti među ugovornicama: državljanstvo djeteta i njegovo prebivalište (Ugovor s Češkom i Francuskom); državljanstvo i prebivalište ili boravište djeteta (Ugovor s Mađarskom) državljanstvo djeteta i sud ugovornice zajednička boravišta obje stranke (Ugovor s Poljskom), državljanstvo djeteta i sud ugovornice na čijem području roditelji i dijete imaju zajedničko prebivalište odnosno boravište (Ugovor s Rumunjskom).

⁷⁴ Pitanja koja zakonodavstva različito reguliraju su pretpostavke za zasnivanje posvojenja: aktivna i pasivna adoptivna sposobnost, sam postupak kao i učinci posvojenja. Više vidi Alinčić et al. (2007), str. 311-358.

⁷⁵ Jakovac-Lozić (2006).

zličitih država, a nemaju prebivalište u istoj državi, primijenit će se hrvatsko pravo ako je jedan od njih državljanin RH. Tek ukoliko ni posvojitelj ni posvojenik nisu naši državljani, mjerodavno će biti pravo čiji je državljanin posvojenik (čl. 45. st. 4. ZRS)

U domeni međunarodne nadležnosti ona je isključiva za pitanja posvojenja kada se odlučuje o posvojenju te prestanku posvojenja osobe koja je državljanin RH gdje ima i prebivalište (čl. 74. st. 1. ZRS) Elektivna međunarodna nadležnost predviđena je ukoliko je osoba koja posvaja državljanin RH gdje ima i prebivalište (čl. 74. st. 2. ZRS). Kad bračni drugovi zajednički posvajaju, za nadležnost tijela RH dovoljno je da je jedan od bračnih drugova državljanin RH i da ima prebivalište u RH (čl. 74. st. 3. ZRS).

IV. Poveznice za određivanje mjerodavnog prava međunarodno obilježenih situacija djeteta

U regulativi međunarodnog privatnog i procesnog prava temeljno je pitanje odabira adekvatne poveznice koja u pravom smislu održava *ratio* discipline: naći međunarodno obilježenom odnosu u kojemu se dijete nalazi najbliži mu pravni poredak⁷⁶. Izbor najbliže veze u pravilu radi zakonodavac izradom kolizijskog pravila, a u suvremenom je komparativnom međunarodnom privatnom pravu vezanom za statusna pitanja, osobne i imovinske odnose roditelja i djece temeljna dvojba između poveznica državljanstva, prebivališta, uobičajenog boravišta ili polaznog prava. Kada je u pitanju kolizijsko pravilo kojim se određuje mjerodavno pravo dvojba je: treba li ponuditi veći broj poveznica za isti pravni odnos te kako ih postaviti (alternativno, kumulativno, ili na neki drugi način)?

Poveznica državljanstva. Zbog izmijenjene uloge i pojma državljanstva te njegova praktično umanjena značaja prikladnost se poveznice državljanstva danas često propituje. U suvremenom je ujednačenom mpp-u djeteta bitno marginalizirana, iako je i danas nalazimo kako u konvencijskim tako i nacionalnim rješenjima.⁷⁷ Pitanje je treba li poveznica državljanstva biti veza samoga djeteta s odnosnim pravim poretkom, ili je to zajednička veza djeteta i njegovih roditelja, ili čak u nekim slučajevima samo roditelja?

Nekoć značajna uloga državljanstva u funkciji kumuliranog pravila⁷⁸ u suvremenom se konvencijskom režimu minorizira te ono pretežno zadržava po-

⁷⁶ Savigny (1840), više u Župan (2006), str. 6ff.

⁷⁷ Župan (2007), str. 117-157. Groffier (1980), str. 570.

⁷⁸ Zahtjev za kumulativnim ispunjenjem niza okolnosti čini vjerojatnim da je uputom određeno mjerodavno pravo blisko djetetu i prikladno je za odnosnu situaciju. Za pri-

moćnu podrednu funkciju u obliku *lex communis nationalis*⁷⁹. Kada je riječ o poveznici zajedničkog državljanstva roditelja i djece, *ratio* najbliže veze koji ona odražava⁸⁰ može biti bitno narušen sadržajem čl. 11. st. 1. ZRS-a koji se u slučaju bipatridije ili polipatridije opredjeljuje za režim isključivosti domaćeg državljanstva,⁸¹ a što sudska praksa odavno potvrđuje.⁸² Može li se načelo prednosti domaćega državljanstva primijeniti i na međunarodne sporazume kolizijskog karaktera? Iako čl. 5. njemačkog EGBGB-a sadržava odredbu istovjetnu našem čl. 11. ZRS-a, ona se u toj situaciji ne smije primijeniti jer bi se time narušili ciljevi ujednačenog instrumenta⁸³. Stoga njemački sud mora utvrditi je li djetetovo strano državljanstvo ujedno i efektivno, što se potvrđuje činjenicom uobičajena boravišta djeteta⁸⁴. Isključivost domaćeg državljanstva u okviru *acquis communautaire* kroz predmet *Carlos Garcia Avello v. Belgium* počnije urušavati i ES.⁸⁵

---

mjer može poslužiti takva odredba čl. 15. Haške konvencije o mjerodavnom pravu iz 1973., rezerva je koju su izjavile gotovo sve potpisnice. Primarna poveznica uobičajena boravišta djeteta nadomješta se pravom foruma ukoliko odlučuje sud djetetova državljanstva, koje je također i državljanstvo dužnika te država uobičajena boravišta dužnika. Von Bar (1991) no. 282, Pertegás Sender (2005), str. 216.

⁷⁹ Čl. 4. st. 4. Protokola o mjerodavnom pravu.

⁸⁰ *Lex communis* uobičajeno se upotrebljava kao indikator odnosu najbliže vezanog prava. Kada konkretnije govorimo o strankama kojima je zajedničko samo državljanstvo, a niti jedna od njih u državi zajednička državljanstva nema prebivalište ili uobičajeno boravište, primjena kriterija *lex communis nationalis* čini se ne ostvaruje primjenu načela najbližeg prava.

⁸¹ Za kritiku ove odredbe vidi detaljnije u Župan (2006), rb.br. 50-53.

⁸² Svi su članovi obitelji bili dvojni državljani: maljka poljskog i kanadskog, otac i dijete kanadskog i hrvatskog državljanstva. Sud u prvom stupnju primjenjuje čl. 40. st. 1. ZRS-a, smatrajući ispravan kriterij zajednička državljanstva stranaka. Vrhovni sud RH (Rev-2080/83) pak pravilno zaključuje da činjenica postojanja hrvatskog državljanstva isključuje svako drugo državljanstvo, a kako stranke nisu imale niti zajedničko prebivalište, sud je primjenom čl. 40. st. 3. odredio mjerodavnim hrvatsko pravo. Općinski sud u Splitu P-738/82. Varadi (1986.), str. 754.

⁸³ Siehr (2006), art. 18. I. rb.br. 361.

⁸⁴ Andrae (2006), str. 418. rb.br. 50; Looschelders (2004), rb.br.39.

⁸⁵ Gosp. Carlos Garcia Avello (španjolskog državljanstva) i gđa. Isabelle Weber (belgijskoga državljanstva) živjeli su u Belgiji, gdje je rođeno njihovo dvoje djece koji su imali dvojno državljanstvo. I belgijski i španjolski propisi su u slučaju dvojnog državljanstva propisivali isključivost domaćega. Nadalje, španjolsko materijalno pravo propisuje da se osobno ime djeteta sastoji od imena i prezimena, a koje čine prezimena majke i oca, stoga su u španjolskoj ambasadi u Belgiji djeca bila registrirana kao Garcia Weber. Belgijski propisi o osobnom imenu određuju pak drugačije: dijete nosi prezime oca, a to je u ovom slučaju bilo Garcia Avello. Roditelji su željeli otkloniti dvojako osobno ime

Iako bi se moglo reći da pravo državljanstva djeteta u kolizijsko-pravnom smislu stavlja dijete kao središnji subjekt u pripadajući mu položaj⁸⁶, *lex nationalis prolis* tek «kategorijalno i apstraktno»⁸⁷ favorizira dijete: ono se može činiti bliskim djetetu, ali zapravo za njega ne mora biti niti blisko niti povoljno!⁸⁸

Poveznica je prebivališta za međunarodno obilježene odnose djece prisutna u nacionalnim režimima, ali je apstrakcija ovog pravnog koncepta koju svaki pravni poredak poima na sebi svojstven način odavno dala polog njezinoj marginalizaciji i ustupanju mjesta uobičajenu boravištu.⁸⁹ Problematika koja može biti značajna našem tijelu primjene, a budući ZRS prebivalište bitno prakticira u podrednom stupnju međunarodno obilježenih odnosa djece, je ona kvalifikacije te određivanja prebivališta djeteta. Prebivalište je pravni koncept⁹⁰ koji

---

svoje djece i zatražili od belgijskih tijela primjenu španjolskog propisa – što je odbijeno. Po žalbenom postupku Visoki upravni sud u Belgiji (Conseil d'Etat) zatražio je prethodno mišljenje ES o suprotnosti belgijskih propisa pravu Zajednice. ES zaključuje da slične situacije ne smiju biti tretirane različito, niti različite situacije smiju biti tretirane isto: iznimka je moguća samo ako se temelji na objektivnim okolnostima neovisnima o državljanstvu osobe u pitanju, te je razmjerna cilju koji je zakonito postavljen. Stoga ES zaključuje da su belgijske vlasti tretirale ove osobe jednako kao belgijske državljanke, ne uvažavajući da postojanje belgijskog i španjolskog državljanstva stavlja ove osobe u drugačiji položaj – postojanje dvojakog osobnog imena može prouzročiti ozbiljne privatne i profesionalne teškoće. ES tumači čl. 12. i čl. 17. UEZ tako da zabranjuju upravnim tijelima jedne države članice odbijanje zahtjeva za promjenu osobnog imena osobama s dvojnim državljanstvom, kada je svrha toga zahtjeva opravdana i sukladna pravu i tradiciji druge države članice (čije drugo državljanstvo imaju) Carlos Garcia Avello v. Belgium, ECJ, October 2003 C -148/02, ECR. 2003. I-11613. Ovo se prethodno mišljenje valja uzimati s rezervom, te mu značenje u smislu presedana umanjuju brojne nedorečenosti obrazloženja ES. Više vidi Bogdan (2007), str. 312-315.

⁸⁶ Von Overbeck (1978), str. 287ff.

⁸⁷ Katičić (1971), str. 314.

⁸⁸ Njegova primjena na pitanja iz domene imovinskih odnosa roditelja i djece dovodi u neprihvatljiv položaj dijete koje živi u državi visoka standarda, a podrijetla je države na rubu siromaštva. Stoga bi u budućem hrvatskom Zakonu o MPP-u Tezu br. 50. (Sajko et al. (2001.), str. 322) koja kao jedinu poveznicu za odnose roditelja i djece predviđa pravo državljanstva djeteta trebalo dopuniti drugim poveznicama, ili njezinu neadekvatnost korigirati uvođenjem opće klauzule izuzeća kojom bi se omogućilo odstupiti od te kolizijske upute kada postoji bliža veza pravnog odnosa s nekim drugim pravom. Detaljno vidi Župan (2009), str. 146ff.

⁸⁹ De Winter (1969), str. 423.

⁹⁰ Definicije njegova sadržaja često nalazimo u zakonskim rješenjima (Čl. 4 § 1 belgijskog Zakona o mpp-u; §12. st. 1. mađarskog Zakona o mpp-u; § 66(1) austrijskog Jurisdiktionssnorm). Naš ZRS ne definira prebivalište, ali popunjavanju te praznine mogu poslužiti definicije prebivališta sadržane u Zakonu o strancima, NN 109/03. te Zakonu o prebivalištu i boravištu građana NN 53/91, 26/93; 29/94. (odluka ustavnog suda RH 2000. NN 11/00.)

podrazumijeva postojanje dva konstitutivna elementa: objektivnog bivanja (*corpus*) i subjektivne namjere trajnog boravka (*animus*)⁹¹. Pitanje prebivališta djeteta specifično je jer se radi o osobama koje ne mogu izraziti volju, a koja je jedan od konstitutivnih elemenata prebivališta. Djeca koja nisu stekla punu poslovnu sposobnost punoljetnošću ili sklapanjem braka prije punoljetnosti nemaju vlastito, već zakonsko prebivalište u državi prebivališta svojih skrbnika, kada govorimo o zavisnom prebivalištu.⁹²

Poveznica uobičajena boravišta. Poveznica uobičajena boravišta relativno je rano našla svoje mjesto u regulativi međunarodno obilježenog skrbništva nad maloljetnicima (čl. 2. Haške konvencije iz 1902.). U narednim Haškim konvencijama koje se odnose na djecu ona je zadržana, a njezina se neupitnost potvrđuje do danas⁹³. Još je početkom 20. st. poveznica uobičajena boravišta poslužila kao idealan kompromis između zagovornika državljanstva naprama zagovornicima prebivališta, prihvatljiviji okolnostima pojačane mobilnosti ljudi. Uobičajeno boravište odraz je društvene realnosti sredine u kojoj se nalazi sjedište životnih interesa neke osobe, pa upravo to pravo najbolje odražava interese djeteta⁹⁴. Pravo uobičajena boravišta djeteta njemu je i najlakše dostupno, čime se pridonosi olakšavanju procesnog položaja ekonomski slabije strane.⁹⁵ U konačnici je primjena prava uobičajena boravišta djeteta jedan od izraza načela najbliže veze kojim se kroz kolizijsko-pravnu metodu štiti interes djeteta.⁹⁶ Uz primjenu poveznice uobičajena boravišta djeteta vežu se značajna pitanja kvalifikacije i tumačenja koja se obrađuju niže.

Poveznica prava suda - *lex fori*, nekada dominantna u brojnim područjima obiteljskog međunarodnog privatnog prava⁹⁷, danas se u većini kontinentalno-europskih sustava ne može naći kao samostalna poveznica ili osnova kolizijsko-pravne upute, već tek u funkciji pomoćnog ili podrednog upućivanja⁹⁸.

⁹¹ Dika et al. (1991), str. 167; Varadi et al. (2007), str. 272.

⁹² Mayss (1999), str. 204. Sajko (2009), str. 131. Pak (1989), str. 769-770.

⁹³ Čl. 16, čl. 17, Haške 1996.; čl. 3. Protokola o mjerodavnom pravu.

⁹⁴ Kako je prvi puta izrečeno još u Actes et Document de la Huitième session (1956.) vol. II, str. 128; Cavers (1981), str. 1000; Von Bar (1991), rb.br. 286; Pålsson (1986), str. 369ff; Bucher (2003), str. 213, rb.br. 613; Rigaux/ Fallon (2005), rb.br. 12.5.; Bonomi (2008), str. 341-342.

⁹⁵ Martiny (1994), str. 175.

⁹⁶ Rigaux/ Fallon (2005), rb.br. 12.186; Hammje (2005), str. 375.

⁹⁷ De Boer (2004), str. 45, 48.

⁹⁸ Uloga je polaznog prava značajno zadržana u novom slovenskom Zakonu o MPP iz 1999., novom belgijskom Zakonu o MPP iz 2004. kao i bugarskom Zakonu o MPP iz

Naprotiv, tradicionalna nevoljkost država common law-a u primjeni stranog prava na međunarodno obilježene odnose u kojima se nalaze djeca⁹⁹, u skandinavskim državama praktični razlozi s argumentacijom da bi rad tijela koja trebaju hitno zaštititi osobne i imovinske interese djece bio znatno otežan, usporen i neučinkovit ukoliko bi ona primjenjivala strano pravo, ali i notorna činjenica da su prava djece neodvojiva od javnog prava i domene socijalnih prava¹⁰⁰, razlozi su odstupanja od načelne primjene stranog prava za neka od pitanja iz domene međunarodno obilježene situacije djeteta.¹⁰¹

Argument jednostavnosti primjene istoga (domaćeg) prava na interne i međunarodno obilježene predmete, i s njim povezani argumenti hitnosti postupanja, te dugotrajnost utvrđivanja sadržaja stranog prava i procesne ekonomije, teško je osporiti¹⁰². Trend zanemarivanja kolizijske pravičnosti i nadomještanje mogućeg stranog mjerodavnog prava domaćim u međunarodno obilježenim situacijama o kojima odlučuje nacionalni sudac, prisutan oduvijek i istovremeno znakovit za praktično sva pravna područja¹⁰³, nije prihvatljiv¹⁰⁴. Primjenu je polaznog prava relativno lako opravdati institutom javnog poretka, osobito kada su u pitanju djeca. Naime, dobrobit djeteta često se smatra ugroženom primjenom stranog materijalnog prava, pa se osiguravanje minimalnih standarda zaštite djeteta zajamčenih pravom foruma ostvaruje pozivanjem na javni poredak¹⁰⁵.

2007.

⁹⁹ Cheshire (1963), str. 127ff; McClean (2000), str. 278; Collins (2006), str. 1033.

¹⁰⁰ Martiny (2007), str. 94.

¹⁰¹ Special Commission on the International Recovery of Child support and other forms of family maintenance (7-18 June 2004.), work.doc. No 13 E, str. 2.

¹⁰² Droz (1991 - 1.) str. 30. Vischer (1992), str. 83ff.

¹⁰³ Tomu je poglavito tako kada su u pitanju obiteljskopравни odnosi te zaštita djece, gdje države tradicionalno žele zadržati utjecaj domaćih materijalno pravnih politika i propisa, što uvelike umanjuje mogućnosti primjene stranoga prava. Empirijska su istraživanja potvrdila da sudovi, ali i stranke preferiraju primjenu domaćega prava u obiteljskim predmetima. De Boer (2004), str. 52; Pertegás (2007), str. 322.

¹⁰⁴ Općenito o ovoj problematici Jäntherä-Jareborg (2003); Župan (2006), rb. 307ff. U značajnom broju međunarodno obilježenih predmeta pred našim sudovima u okviru bračkorazvodne parnice donosi se i odluka o osobnim ili imovinskim pravima djeteta te se u pravilu automatski primjenjuje hrvatsko pravo. Općinski sud u Zagrebu: P2-60/03; P2-349/03; P2-568/03; P2-604/03; P2-814/03; P2-963/03; P2-1096/03; P2-86/02-9; P2-149704-23/05; P2-757/1981/05; Općinski sud u Rijeci: P-1604/04; P-3732/04, Županijski sud u Rijeci Gž-2715/03-2. Više Župan (2009), str. 210.

¹⁰⁵ Verwilghen et al. (1983), str. 37; Batiffol/ Lagarde (1993), rb.br. 356.

Primjena prava foruma u konvencijskom pravu Protokola iz 2007. dobiva nove vidove: dijete sukladno odredbama o elektivnoj međunarodnoj nadležnosti može odlučiti pokrenuti postupak u državi uobičajena boravišta dužnika, kada se ne primjenjuje prethodna uputa (čl. 3. i čl. 4. st. 2.), već valja primijeniti materijalno pravo toga sudišta. U ovom slučaju zapravo je uvedeno načelo po kojemu jurisdikcijski kriterij istovremeno determinira i primjenu materijalnih normi. Ono se ispunjava tek kumulativnim ostvarenjem dva uvjeta. Polazi se od toga da je vjerovnik svjesno pokrenuo postupak u državi dužnika, pa je zapravo on sam optirao istovremeno i za primjenu materijalnog prava.¹⁰⁶ Samo za potrebe predmetnog postupka o uzdržavanju (punoljetne) djece stranke izričitim sporazumom mogu odrediti mjerodavnim pravo foruma (čl. 7.). Primjena iste poveznice (uobičajena boravišta djeteta) kao kriterija međunarodne nadležnosti i kolizijske upute zapravo dovodi po primjene prava države sudišta, što pridonosi jednostavnosti i učinkovitosti postupka.¹⁰⁷

Mogućnosti favoriziranja djeteta kroz sustav kolizijskih pravila.

Sustavom je kolizijskih pravila moguće odrediti primjenu onog prava koje je za neku od stranaka povoljnije. Stavljanje djeteta u povoljniji položaj lako je doktrinarno opravdati¹⁰⁸, a modusi su ostvarivanja toga cilja različiti. Načelo povoljnosti moglo bi se primjenjivati u smislu funkcionalne alokacije koja se ostvaruje alternativnim poveznicama¹⁰⁹, kada se kao varijante predviđaju ona prava koja bi teoretski morala pogodovati ostvarenju djetetova interesa, ali se ovlašćuje bilo tužitelj, bilo tijelo primjene da u konkretnom slučaju finalizira izbor na jednu od ponuđenih poveznica.¹¹⁰ Nedostatnost je alternativnih pravila s usmjerenjem *favor prolis* očita: u svakom pojedinom slučaju sud mora ulaziti u sadržaj oba pravna poretka, provesti komparativnu analizu povoljnosti pojedinoga za dijete i tek tada izabrano pravo primijeniti.¹¹¹

¹⁰⁶ Pertegás (2007), str. 324., Bonomi (2008), str. 341-342.

¹⁰⁷ Vischer (1992), str. 230; Report of the Working Group on Applicable Law, HCCH, Prel.doc. No 22/ june 2006. str. 5; Župan (2009), str. 148-153.

¹⁰⁸ Von Overbeck (1978), str. 293.

¹⁰⁹ De Boer (1990), str. 8ff.

¹¹⁰ U principu ovdje govorimo o kombinaciji poveznice polaznog prava, prava državljanstva ili prebivališta/boravišta dužnika. Ovakvo rješenje u Europi nalazimo u §46 mađarskog Zakona gdje je sudu koji odlučuje o odnosima roditelja i djece naloženo primijeniti mađarsko pravo (*lex fori*) ukoliko je ono povoljnije za dijete koje je mađarski državljanin ili ima prebivalište u Mađarskoj. Tijelu je primjene prepušteno ispitati je li strano ili domaće pravo u cijelosti (dakle odmjeravajući materijalna pravila za svaki segment zasebno) povoljnije za dijete.

¹¹¹ Burian et al. (2002), rb.br. 946.

Inovirano načelo *favor prolis*, tzv. «kaskada» poveznica koje pogoduju ostvarenju obveze uzdržavanja djeteta,¹¹² uvriježilo se u nacionalnim i konvencijskim režimima¹¹³. Ovaj sustav supsidijarnog upućivanja funkcionira tako da do primjene podredne veze dolazi samo ukoliko prethodno postavljena poveznica uskraćuje djetetu pravo na uzdržavanje.¹¹⁴ Primjerice, maloljetno dijete talijanska državljanstva s boravištem u Zürichu upućuje zahtjev za uzdržavanje svome punoljetnom bratu talijanska državljanstva i boravišta. Sukladno čl. 4. st. 1. Haške konvencije mjerodavno je švicarsko pravo, ali ono čl. 328 Građanskog zakonika ne predviđa zakonsku obvezu uzdržavanja pobočnih srodnika. Podredna uputa čl. 5. Haške konvencije pak upućuje na talijansko pravo, koje takvu obvezu predviđa.¹¹⁵ Prigovor je u tome što sustav kaskadnih poveznica dolazi u primjenu kada prije postavljena poveznica uskraćuje djetetu pravo na uzdržavanje – *in totto!* Ona istovremeno znači da ukoliko ranije postavljena poveznica daje ikakvo, pa i mizerno uzdržavanje, ista se primjenjuje neovisno o tome što je po pravu podredne joj veze uzdržavanje djetetu povoljnije: glede iznosa, sustava naplate i sl.¹¹⁶ Budući se ne ostavlja mogućnost pravog *in favorem* pristupa djetetu (ukoliko bi ono primjerice tvrdilo da njegovu zahtjevu više pogoduje neko drugo pravo, tijelo se primjene po ovim odredbama na isti mora oglasiti), javlja se kontradikcija tezi da društvene okolnosti djeteta imaju prednost.¹¹⁷

V. Određivanje međunarodne nadležnosti u postupcima međunarodno obilježenih situacija djeteta

Značaj je utvrđivanja međunarodne nadležnosti višestruk, a često će ona biti presudna za uspješnost djetetova međunarodno obilježena zahtjeva. Imajući u vidu različite pristupe rješenju mjerodavnog prava, primijenjeno će materijal-

¹¹² Von Overbeck (1978), str. 289; Lagarde (1987), str. 57; Cavers (1981), str. 1011.; Heinrich (2000), str. 173; Ballarino (2006), str. 157.; Dutoit (2005), rb.br. 4.; Looschelders (2004), str. 297. rb.br. 29; Siehr (2002), str. 113; Courbe (2003), rb.br. 495.

¹¹³ Prakticiraju ga i brojna nacionalna rješenja i nova konvencijska rješenja te ga u Europi nalazimo u Švedskoj (Pålsson (1986), str. 369; Jäntera-Järeborg (1993), str. 60ff.) te u čl. 74. par. 2. belgijskog Zakona i čl. 87. st. 3. bugarskog Zakona. Sadržava ga i čl. 3094. zakona o MPP pravu Quebeca. (Glenn (1996), str. 232ff.), čl. 4 Protokola o mjerodavnom pravu.

¹¹⁴ Bucher (2003), str. 214, rb.br. 614 fn. 724.

¹¹⁵ Siehr (2002), str. 114.

¹¹⁶ Von Overbeck (1978), str. 295; Cavers (1981), str. 1011; Von Bar (1991), rb.br. 290; Looschelders (2004), rb.br. 19; Pertegás Sender (2005), str. 216.

¹¹⁷ Pålsson (1986), str. 370 ff; Heindrich (2000), str. 173.

no pravo ovisiti o tome pred kojim je forumom spor pokrenut, a o postojanju nadležnosti toga foruma ovisit će pak kasnije priznanje i ovrha tamo done-sene sudske odluke. Međunarodna se nadležnost u postupcima vezanim uz djecu određuje putem kriterija određenih ZRS-om ili dvostranim ugovorima. Radi se o poveznicama elaboriranim u prethodnom poglavlju, te vrijedi i pripadajući tekst. Kada je u pitanju međunarodna nadležnost hrvatskih sudova u postupcima vezanim za djecu znakovito je izričito isključivanje prorogacije nadležnosti¹¹⁸. Pravila su isključive nadležnosti naših tijela pomno probrana i opravdana. Kada su u pitanju posebna pravila elektivne nadležnosti naših ti-jela, značajno je prisutna poveznica državljanstva, koja nije uvijek opravdana. Iako su pravila međunarodne nadležnosti unutarnja pravila pojedine države pa je ona u načelu slobodna u odabiru rješenja, nepobitno je da se zakonoda-vac ne smije zadržati samo na onome što je iz njegove nacionalne perspektive pravedno i prihvatljivo.¹¹⁹ Tipični su neumjereni kriteriji nadležnost zasnova-na samo na državljanstvu jedne stranke te ona zasnovana kao forum imovi-ne¹²⁰. Ove odredbe prividno favoriziraju potraživanje dajući međunarodnu nadležnost forumu da odlučuje, ali tako donesene presude često ne će moći biti priznate i izvršene u državama koje takve kriterije ne poznaju.¹²¹ Osim toga, sama činjenica da forum «otvara vrata» svojega pravosuđa ukazuje tek na prividno favoriziranje: činjenica da dijete može pred sudovima RH tužiti već zbog toga što ima hrvatsko državljanstvo ne znači da je općenito gledano cjelokupan pravni poredak naklonjen pro-vjeronika te mu i u aspektima koji su puno značajniji od samog kriterija za postojanje međunarodne nadležnosti ide u prilog. Ipak, stranke često bivaju naklonjene onom forumu koji im je prostorno bliži i čiji pravni poredak lakše mogu razumjeti, što može imati za njih bitne (često nepovoljne) pravne posljedice.¹²² Neprihvatljivost neumjere-nih kriterija međunarodne nadležnosti s aspekta zaštite interesa djeteta postaje sve jačim argumentom. U tom je smislu djelovao talijanski Vrhovni sud u pri-mjeni neumjerenog kriterija čl. 37. talijanskog Zakona iz 1995., odredbi koja za odnose roditelja i djece predviđa nadležnost talijanskog suda u slučaju da je dijete ili jedno od njegovih roditelja talijanski državljanin s boravištem u Italiji.

¹¹⁸ Odredba čl. 49. st. 3. ZRSZ-a isključuje mogućnost prorogacije nadležnosti za predmete obuhvaćene odredbom čl. 61. do 70. Značaj ove odredbe treba sagledati kroz pitanje bi li odluka stranog, valjano prorogiranoga suda u postupku uzdržavanja djeteta mogla u RH biti priznata i izvršena.

¹¹⁹ Von Mehren/ Trauman (1966), str. 1127.

¹²⁰ Wurmnest (2004), str. 152; Arroyo (2004), str. 169ff.

¹²¹ Dutoit (2005) art. 80. rb.br. 1.

¹²² Von Mehren (2002), str. 194-196.

Opredjeljujući se za funkcionalno tumačenje *Court de Cassation*¹²³ je odredbu anulirao osnažujući zaštitu najboljeg interesa djeteta kroz primjenu kriterija njegova uobičajena boravišta.

Tužbi za utvrđivanje očinstva često je pridružen i zahtjev za uzdržavanjem djeteta; slično je kod odluke s kojim će roditeljem dijete živjeti te pravu na susrete i druženje često istovremeno donošenje i odluke o uzdržavanju djeteta. Kada je u pitanju međunarodna nadležnost naših sudova ZRS ne sadržava pravilo o atrakciji međunarodne nadležnosti analognu onoj koja postoji po unutrašnjem pravu.¹²⁴ Stoga valja zaključiti da atrakcija u predmetima iz domene odnosa roditelja i djece nije dopuštena.¹²⁵ U glavnom bi se sporu o primjerice razvodu braka moglo odlučivati o pravu na susrete i druženje kao akcesornom pitanju samo ukoliko bi kumulativno bili ispunjeni uvjeti za međunarodnu nadležnost našeg suda kako za glavno tako i sporedno pitanje.¹²⁶ Ukoliko bi stoga u bračnom sporu bio zadovoljen kriterij međunarodne nadležnosti po čl. 62. ZRS-a, sud u istom postupku ne bi smio donijeti odluku o uzdržavanju djeteta koje primjerice nema niti hrvatsko državljanstvo niti u RH prijavljeno prebivalište, dok praksa naših sudova ukazuje na nepravilnosti¹²⁷. Naglašavamo da suvremeni konvencijski režimi i pravna stečevina u pitanjima međunarodne nadležnosti prihvaćaju i prakticiraju pridruživanje zahtjeva¹²⁸.

U području međunarodne nadležnosti kriterij se uobičajena boravišta djeteta danas deklarira najprikladnijim forumom za donošenje odluka o dobrobiti djeteta¹²⁹, što potvrđuje njegova rasprostranjenost: direktno pravilo sadrži čl. 8. Uredbe 2201/2003; čl. 3a Uredbe 4/2009, indirektno pravilo usvaja Haška iz 1996. (čl. 5.) i Haška 2007. čl. 20. 1. a). U čemu je temeljna prednost ali i nedostatak ovog kriterija? Uobičajeno boravište djeteta (tužitelja) kao samostalni kriterij međunarodne nadležnost stavlja druge osobe o čijim se pravima i obvezama također odlučuje (odnosi roditelja i djece) u nepravedan položaj; ali valja uzeti da je procesno slabija strana (obveznik kao tuženik) i dalje u boljem položaju od ekonomski slabije strane (djeteta kao vjerovni-

¹²³ Corte di Cassazione, 9.1.2001. RDIPP, 2002. str. 128.

¹²⁴ Isto Sikirić (2005).

¹²⁵ Dika et al. (1991), str. 226-228.

¹²⁶ Teze (1971), str. 364.

¹²⁷ Župan (2009), str. 272.

¹²⁸ Primjerice čl. 10. Haške konvencije iz 1996., čl. 20. st. 1. toč. f. Haške konvencije iz 2007., Uredba 4/2009. čl. 3. c), d); Uredba 2201/2003. u čl. 12.

¹²⁹ Lowe (2004), rb.br. 4.24. Sajko / Perin (2007), str. 177.

ka i tužitelja).¹³⁰ Temeljni prigovor ovom kriteriju međunarodne nadležnosti dolazi iz jurisdikcija u kojima se dužnika ne može podvrgći nadležnosti suda države s kojom on nema značajnu vezu, što bi bio slučaj ukoliko bi se nadležnost suda zasnovala samo na činjenici uobičajena boravišta vjerovnika.¹³¹ Taj je kriterij sam za sebe Ustavni sud SAD-a proglasio neustavnim,¹³² što ne znači da u nekim slučajevima sudovi država SAD-a ne će svoju nadležnost temeljiti na uobičajenu boravištu vjerovnika: oni to mogu učiniti ali tek kada u pojedinom slučaju ispituju postoji li dovoljno značajna veza tuženika u sporu s tom državom.¹³³

VI. Priznanje i ovrha stranih odluka

U nacionalnom režimu odredbe općih pravila ZRS-a o priznanju i ovrsi stranih odluka vrijede i za one koje reguliraju strane presude vezane uz dijete¹³⁴. Osjetljivost predmetne materije često zahtijeva poseban tretman i dodatna specifična pravila¹³⁵, budući se u određenim slučajevima dijete koje je u stranoj državi ishodilo odluku o primjerice uzdržavanju dovodi u diskriminirajući položaj naprama djeteta koje je ishodilo odluku u RH¹³⁶, ili je prepušteno praksi

¹³⁰ Verwighen (1975), bilj 50.; Martiny (1994), str. 253.

¹³¹ Rosettenstein (2008), str. 3.

¹³² Kulko v. Superior Court of California 436 US 84 (1978.), Bala et al. (2005), str. 93.

¹³³ Unif. Interstate Family Support Act §201 (1996). Spector (2002), str. 277-278.

¹³⁴ Učinak će u našem pravnom sustavu imati samo ona strana odluka koju prizna sud Republike Hrvatske, kada se ona izjednačava s odlukom domaćeg suda. Priznati se mogu sudske odluke, sudske nagodbe, ali i odluke drugog tijela koje su u državi u kojoj su donesene izjednačene sa sudskom odlukom te ulaze u polje primjene čl. 1. ZRS-a (čl. 86.). Mogu se priznati samo one odluke koje su u državi odluke postale pravomoćne (čl. 87.). Zakonodavac dalje predviđa negativne pretpostavke priznanju i ovrsi strane odluke, koje slijede: postojanje procesnih nepravilnosti u postupku donošenja odluke (čl. 88.); postojanje isključive nadležnosti hrvatskih organa za odlučivanje u predmetu (čl. 89.); postojanje pravomoćne odluke suda RH ili priznate druge strane sudske odluke donesene u istoj stvari (čl. 90. st. 1.); činjenica da je u tijeku ranije pokrenuta parnica u istoj pravnoj stvari i među istim strankama, kada će sud zastati s priznanjem strane sudske odluke do pravomoćnog okončanja te parnice (čl. 90. st. 2.); protivnost javnom poretku RH (čl. 91.); nepostojanje uzajamnosti (čl. 92.). Detaljno vidjeti Vuković/ Kunštek (2005.), str. 415-525.

¹³⁵ Medić-Musa (2005), str. 97-115.

¹³⁶ Obiteljski zakon daje u nadležnost Centru za socijalnu skrb provjeravati izvršava li se uredno obveza uzdržavanja maloljetnog djeteta, u svrhu čega isti vodi očevidnik takvih odluka. Ono što se u odnosu na tuzemne odluke jednostavno postiže *ex officio* mehanizmom čl. 300. st. 2. ObZ-a, nije protegnuto na stranu odluku o uzdržavanju djece, bu-

riješiti pitanja primjerice trenutka u kojem se vrši preračun iznosa uzdržavanja određenog u stranoj valuti; potom situacije u kojoj postoje paralelne (potencijalno proturječne) odluke o kontaktima jer je u RH priznata i ovršena odluka stranoga suda koja je kasnije pred stranim (također međunarodno nadležnim sudom) izmijenjena¹³⁷. Značajan odmak od općih nacionalnih te klasičnih konvencijskih pravila¹³⁸ za priznanje i ovrhu stranih odluka¹³⁹ učinio je *acquis*. Prototip ukidanja egzekvaturе za kontakte roditelja i djece u režimu Uredbe 2201/2003 (čl. 41) usvojen je u pogledu uzdržavanja djece i režimu Uredbe 4/2004 (čl. 17). Time se omogućava da odluka o kontaktima / uzdržavanju jedne države članice slobodno kola automatski u ovršnu pisarnicu druge države članice. Otvorenost i povjerenje u ispravno postupanje i uređenost pravosudnog aparata svake od država članica kao temelj europskog pravosudnog prostora počiva na brojnim «mjerama predostrožnosti» kojima se zadire u nacionalne režime procesnog prava.¹⁴⁰ Sve to ukazuje da međunarodno postupovno pravo zadovoljava jedan od temeljnih imperativa u postupcima zaštite djece

---

dući zakon nalaže da u postupku priznanja i ovrhe naš sud ispituje samo ispunjenje pretpostavki predviđenih ZRS-om. Vođeni maksimumom da je po učincima strana odluka koju prizna naš sud jednaka domaćoj odluci, potrebno je urediti postupak priznanja i ovrhe strane odluke o uzdržavanju djeteta tako da se propiše obveza sudu koji takvu stranu odluku prizna da o tome obavijesti Centar za socijalnu skrb, a radi upisa u očevidnik odluka o uzdržavanju temeljem kojega Centar provodi ostale dužnosti vezane uz zaštitu djetetova prava na uzdržavanje. Župan (2009), str. 371.

¹³⁷ Što je Haškom 2007. regulirano kroz ograničenje na pokretanje postupka sve dok vjerovnik ostaje u državi u kojoj je odluka donesena (čl. 18.). Istovjetno je pravilo čl. 8. Uredbe br. 4/2009., a oba su bliska pravilu Uredbe 2201/2003 o produljenoj nadležnosti djetetova prethodna uobičajena boravišta iz čl. 9.

¹³⁸ Cuniberti (2008), str. 26ff.

¹³⁹ Uvriježene su pretpostavke za priznanje i ovrhu stranih odluka konvencijskih režima indirektna pravila međunarodne nadležnosti tijela koje je donijelo odluku, očita protivnost javnom poretku foruma, ranije pokrenuti postupak, već postojeća odluka u istoj stvari, procesne nepravilnosti i prijevera u postupku pred stranim sudom. Vidi čl. 23. Haške 1996, čl. 20-22 Haške 2007. Danas je Haška 2007. za razliku od dosadašnjih instrumenata regulirala i pitanje postupka po zahtjevu za priznanje i ovrhu (čl. 23-24), gdje uvođenjem vremenskog ograničenja za provedbu i ograničenjem žalbenih razloga nacionalne poretke ugovornica prisiljava na brzu i učinkovitu egzekvaturu.

¹⁴⁰ Primjerice, uvode se zajednička postupovna pravila koja osiguravaju minimalni standard u postupku donošenja odluke; osobito se vodi računa o problematici dostave podnesaka kao ključnom procesnom nedostatku, gdje se zaštita usmjerava na situaciju u kojoj tuženik u postupku donošenja odluke nije sudjelovao; i dalje načelno stoji da se mehanizam ovrhe odluke o uzdržavanju ravna nacionalnim procesnim pravilima, ali se u ista bitno zadire postavljanjem zajedničkih okvirnih standarda. Detaljno o ovoj problematici vidjeti Župan (2008), str. 65ff.

– hitnost, i potvrđuje da sukladno čl. 24. st. 2. Povelje temeljnih prava EU¹⁴¹ promiče najbolji interes djeteta.

VII. Međudržavna administrativna suradnja u postupcima zaštite djece

Uz klasične se metode uređivanja situacija s međunarodnim obilježjem u konvencijskom režimu i režimu europskog *acquisa*¹⁴² namijenjenom međunarodno obilježenim situacijama djeteta razvio¹⁴³ i mehanizam međudržavne administrativne suradnje¹⁴⁴. Suvremena regulativa daje mu sve više zamaha i sve značajnije funkcije. Naime, dok su funkcije središnjih tijela Haške konvencije iz 1980. bazirane na svrsi unificiranog pravila: hitnom povratku djeteta u državu njegova uobičajena boravišta, u okvirima se Haške konvencije iz 2007. središnjim tijelima povjeravaju brojne zadaće i ovlasti kojima je cilj osloboditi dijete sudjelovanja u složenom i skupom sudskom postupku za uzdržavanje s međunarodnim obilježjem da bi namjesto njega obvezu uzdržavanja ostvarila ili naplatila centralna izvršna tijela ugovornica takvih režima¹⁴⁵. Temeljne su karakteristike administrativne suradnje: formalizacija kroz tipizirane obrasce (koja olakšava provedu sustava redovitog nadzora provedbe konvencijskih pravila) te strogi vremenski okviri za djelovanje.

VIII. Dijete i opća pitanja međunarodnog privatnog prava

Od značaja su za regulativu pravnog položaja djeteta i temeljni instituti međunarodnog privatnog prava, poglavito: a) kvalifikacija poveznice prebivališta i uobičajena boravišta, b) renvoi, c) javni poredak i d) mobilni sukob zakona¹⁴⁶.

Ima li neka osoba *prebivalište* u RH, naši će sudovi ocjenjivati po polaznom pravu - *lex fori*¹⁴⁷: trebalo bi uzeti oborivom pretpostavkom da osoba u RH ima

¹⁴¹ Charter of Fundamental Rights of European Union, OJ C 2000. 364/01.

¹⁴² Konvencijski režim Haške 1996., potom Haške 1980., Haške 2007., ali i Uredbe 2201/2003 te Uredbe 4/2009. u postupcima vezanim uz djecu u okviru njihova materijalnog polja primjene prednost i prioritet daju administrativnoj suradnji.

¹⁴³ O povijesnom razvoju ovog vida međunarodne suradnje više Van Loon (1990), str. 116; Droz (1991 -2), str. 130ff. Prototip ovoj vrsti međunarodne pravne pomoći nalazimo u sustavu prijemnih i otpremnih tijela iz UN Konvencije o alimentacijama iz 1956.

¹⁴⁴ Duncan (1999), str. 199-209; Sardenber (1999), str. 193-197.; Schlosser (2000), str. 283-301.; Garcia Cano (2005), rb.br. 36.

¹⁴⁵ Duncan (2008) str. 321.

¹⁴⁶ O mobilnom sukobu zakona bilo je riječi ranije, vidi glavu 3. a).

¹⁴⁷ Dika et al. (1991) str. 47., 91.

prevalište u mjestu u kojemu je prijavljena¹⁴⁸. Tek ukoliko treba utvrditi ima li neka osoba u stranoj državi prebivalište, sud će pojam kvalificirati po stranom pravu. Ukoliko bi osoba zadovoljavala uvjete za postojanje prebivališta u RH, ali istodobno i za postojanje prebivališta u pravnom sustavu neke druge države, doktrina je na stajalištu da to ne bi priječilo hrvatske sudove da zasnuju svoju međunarodnu nadležnost ne utvrđujući ima li osoba prebivalište i u stranoj državi.¹⁴⁹ Gubi li osoba prebivalište nestankom jednog ili oba elementa (*corpus* i *animus*)? Iz razloga pravne nesigurnosti argument se gubitka voljnog elementa sam po sebi ne može ocijeniti i gubitkom prebivališta.¹⁵⁰

Pojam *uobičajena boravišta* nije definiran instrumentima Haške konferencije niti pravne stečevine EZ, dok je to slučaj tek u nekim nacionalnim zakonima¹⁵¹: dakle prepušta se tijelu primjene kvalifikacija i tumačenje sukladno ciljevima i svrsi predmetnog instrumenta u pojedinom slučaju.¹⁵² Imajući u vidu potrebu autonomnog tumačenja koncepata u pripadajućim forumima za ujednačavanje¹⁵³, odgovore na neka specifična pitanja poimanja koncepta uobičajena boravišta djeteta treba potražiti u praksi postojećih ujednačenih instrumenata koji se *rationae personae* bave djetetom u međunarodno obilježenoj situaciji¹⁵⁴. Za razliku od prebivališta koje je pravni koncept, za uobičajeno boravište uvriježeno je reći da je to činjenični/faktički koncept koji ima dva konstitutivna elementa: boravak na određenom prostoru te naviku ili pravilnost boravka (*animus residendi*)¹⁵⁵. Uobičajenim boravištem treba smatrati mjesto u kojemu osoba doista i živi¹⁵⁶, ono koje je sjedište njezinih privatnih i društvenih životnih aktivnosti¹⁵⁷. Za razliku od prebivališta, i djeca koja su se uklopila u društvenu sredinu mogu imati samostalno uobičajeno boravište.

¹⁴⁸ Čl. 230. st. 1. ZPP, Babić (2005) str. 216.

¹⁴⁹ Prihvatljivost toga stava potvrđuje i austrijska sudska praksa: ukoliko tuženik uz austrijsko ima i prebivalište neke druge države članice EU, onog trenutka kada se zasnuje nadležnost austrijskog suda za postupanje, nema potrebe utvrđivati ima li tuženik prebivalište i u nekoj drugoj državi članici. 9 Ob 22/00a. Oberhammer et al. (2007), str. 23.

¹⁵⁰ Varadi et al. (2007), str. 273.

¹⁵¹ Čl. 4. § 2. belgijskog Zakona o MPP; § 12. st. 2 mađarskog Zakona o MPP.

¹⁵² Mostermans (2007), str. 226.

¹⁵³ Naglašava se da kod tumačenja ES treba polaziti od čl. 31. – 33. Bečke konvencije o međunarodnim ugovorima. Tomasi et al. (2007), str. 378-379.

¹⁵⁴ Na što upućuju: De Cesari (1989), str. 3905; Kropholler (2004), str. 474; Hoffmann et al. (2005), rb.br. 226.

¹⁵⁵ Varadi et al. (2007), str. 275; Beaumont/ McEleavy (1999), str. 102 ff.

¹⁵⁶ Magnus et al. (2007) rb.br. 180.

¹⁵⁷ Martiny (1994), str. 178; Bucher/ Bonomi (2004), str. 754, Martiny (2007), str. 89-90.

Iako je uobičajeno boravište blisko čistom faktičnom boravku, izričaj «uobičajeno» ili «redovno» boravište ukazuje na stabilnost, stoga ono mora biti više nego povremeno ili slučajno¹⁵⁸. Iako se smatra da je u duhu rezolucije Vijeća Europe iz 1972.¹⁵⁹ prihvatljivo uobičajenim boravištem djeteta uzeti mjesto u kojemu je ono boravilo šest mjeseci¹⁶⁰, kod djece valja manje rigidno gledati na samo trajanje boravka, a veću pozornost obratiti na intenzitet toga boravka.¹⁶¹ Nadalje, iako ovdje nema mjesta zavisnom uobičajenom boravištu¹⁶² (paralelnom zavisnom prebivalištu), praktično je vrlo teško odvojiti uobičajeno boravište djeteta od onoga osoba koje izvršavaju roditeljsku srb, poglavito kada su u pitanju novorođena¹⁶³ ili mala djeca koja ga samostalno ne mogu zasnovati¹⁶⁴. Stoga je nepobitno da će uobičajeno boravište malodobna djeteta *u pravilu* biti zavisno, dakle vezano za uobičajeno boravište osobe koja izvršava roditeljsku srb.¹⁶⁵ Tomu u prilog literatura danas sugerira da je po pitanju uobičajena boravišta djeteta potrebno prihvatiti da je uobičajeno boravište *mješoviti koncept* činjenica i prava.¹⁶⁶ Uobičajeno boravište malodobna djeteta *u pravilu* će biti zavisno, što iziskuje projekciju onih situacija u kojima bi se uobičajeno boravište djeteta moglo razlikovati od onoga njegovih roditelja ili osoba koje izvršavaju roditeljsku srb. Ukoliko samo roditelji neko vrijeme borave u državi A i tako voljno promijene svoje boravište, a dijete tek kratko vrijeme proboravi u toj državi i nastavi boraviti u državi njihova zajednička uobičajena boravišta, je li opravdano vezati djetetovo boravište uz ono njegovih roditelja? Druga je tipična situacija u kojoj dijete napušta mjesto zajednička uobičajena boravišta i odlazi na školovanje u drugu državu. Pitanje je na koji element treba dati prevagu: je li dostatna činjenica da dijete većinu vremena boravi u toj drugoj

¹⁵⁸ Bonomi (2007), str. 7. rb.br. 19.

¹⁵⁹ Resolution 72 of the Committee of Ministers of the Council of Europe on the Standardisation of the Legal Concept of Domicile and Residence, Annex, r. 9,10,11. Dostupno putem stranice Vijeća Europe http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_co-operation/foreigners_and_citizens/nationality/documents/legal_instruments/1_COE.asp

¹⁶⁰ Martiny (1994), str. 178; Beaumont/ McEleavy (1999), str. 112.

¹⁶¹ Bucher (2003) rb.br. 64.

¹⁶² Hall (1974), str. 24; Stone (1992), str. 173 – dijete do 16 godine sukladno engleskom sustavu zadržava zavisno uobičajeno boravište; Beaumont/ McEleavy (1999), str. 91.

¹⁶³ Clive (1997), str. 146.

¹⁶⁴ Deschenaux (1995), str. 36.

¹⁶⁵ Bucher (2003), rb.br. 64.

¹⁶⁶ U predmetu *Feder v. Evans-Feder*, 63 E.3d 217, 227 (3rd. Cir.1995) argumentacijom većine sudaca usvojeno je stajalište o mješovitoj naravi ovog koncepta. str. 222. Više u Schuz (2001), str. 5.; Lowe (2004), rb.br. 4.25.

državi, ili je činjenica da ono nije integrirano u društveni život te države dostatan argument da bi se respektiranjem pukog činjeničnog stanja kreirala izvještačena veza s pravnim sustavom države u kojoj se dijete samo školuje? Treća je situacija vezana uz djecu adolescentske dobi koja bi samostalno odlučila promijeniti svoje boravište tako da primjerice odele od roditelja s kojim dijete živi ka roditelju s kojim inače ne žive. Da bi se procijenilo je li u toj situaciji dijete zasnovalo novo uobičajeno boravište potrebno je sagledati sveukupnost činjeničnog stanja te procijeniti je li sukladno dobi i zrelosti djeteta opravdano uvažiti njegovu volju za promjenom¹⁶⁷.

Upravo je druga činjenična situacija polučila bogatu sudsku praksu. Konkretnije, dijete koje odlazi u školu u inozemstvu i tamo živi u internatu, zadržava uobičajeno boravište u tuzemstvu gdje žive njegovi roditelji¹⁶⁸. Nadalje, iako student koji studira u inozemstvu nekoliko semestara zadržava svoje uobičajeno boravište u tuzemstvu, ukoliko netko cijeli studij završava u inozemstvu, on tamo može steći svoje redovno boravište ako je ondje sjedište njegovih životnih aktivnosti. Kako je potvrdila i njemačka sudska praksa, ukoliko se radi o četverogodišnjem studiju u SAD-u, možemo govoriti o promjeni uobičajenog boravišta, ali ne i kod kraćeg trajanja inozemnog studija (npr. boravka tijekom jednog semestra).¹⁶⁹ Odavna se ipak javila neujednačena primjena koncepta pred sudovima različitih država. Tako je njemački sud protumačio da se boravište ne može zasnovati na činjenici kratkotrajnog boravka, već je potrebno utvrditi i druge veze koje će ukazati na boravište kao sjedište života neke osobe¹⁷⁰. Potpuno je drugačiji zaključak izveo nizozemski sud kvalificirajući pojam uobičajena boravišta dva malodobna djeteta¹⁷¹.

¹⁶⁷ Beaumont/ McEleavy (1999), str. 92.

¹⁶⁸ AG Hamburg, IPRspr. 1990. Nr. 111, u Heinrich (2000), str. 174.

¹⁶⁹ OLG Hamm FamRZ 1989, 1331 – IPRax 1990, str. 59., OLG Hamm, FamZ 2002. str. 54. u Andrae (2006), str. 416. rb.br. 43.

¹⁷⁰ Naime, sud je trebao odrediti koje se mjesto valja smatrati redovitim boravištem petogodišnjeg djeteta rođenog van braka. Dijete je živjelo s majkom u Njemačkoj, koja je sama skrbila o djetetu, te ga je bila prisiljena privremeno poslati u internat da bi mogla obavljati svoj posao. Uz ove je okolnosti sud zaključio da se sjedištem životnih aktivnosti ovog malodobnog djeteta ima smatrati boravište majke, te je primijenio njemačko pravo. BGH, 5.2.1975. – IV ZR 103/73; Slično je njemački Savezni sud utvrdio još 1975. BGH 05.02.1975. NJW, 1975., str. 1069.

¹⁷¹ Djeca su pet godina provela s majkom u dijelu Njemačke koji neposredno graniči s Nizozemskom, dok ih je baš u vrijeme postavljanja zahtjeva za uzdržavanje upisala u prostorno najbližu školu u Nizozemskoj. Upravo je tu činjenicu sud smatrao dostatnom za zaključak da su maloljetnici zasnovali svoje boravište u Nizozemskoj, i istom naložio

Osobito je zanimljivo pitanje trenutka gubitka odnosno stjecanja novog uobičajenog boravišta. Je li činjenica napuštanja teritorija neke države znači i automatski gubitak uobičajena boravišta, odnosno, je li doista potrebno vrijeme boravka na teritoriji druge države da bi se steklo novo uobičajeno boravište? Što ukoliko između ta dva postoji vakum pa postoji negativni sukob nadležnosti za donošenje odluka o dobrobiti djeteta? Ova pitanja možemo projicirati kroz praktično česte situacije u kojima roditelji sporazumno određuju da će djeca duže vrijeme (npr. po dvije godine) boraviti s majkom u državi A, a potom isto vrijeme u državi B s ocem. Zanimljivost je predmeta *Jonhson v. Jonhson* pred švedskim Visokim upravnim sudom¹⁷² u tome da su roditelji u sporazumu o skrbništvu i kontaktima dogovorili da će uobičajeno boravište djeteta u svim spornim situacijama biti u državi Virginia (USA). Majka je pokrenula postupak u Švedskoj, čijim je tijelima otac osporavao nadležnost. Odlukom Visokog upravnog suda potvrđena je drugostupanjska odluka po kojoj su djeca nakon dvije godine boravka u Švedskoj ovdje zasnovala svoje uobičajeno boravište. Kako sud argumentira, uobičajeno je boravište po svojoj biti činjenični koncept koji odgovara na promjene u životima ljudi – oduzeti mu tu karakteristiku značio oduzeti mu svaki učinak! Roditelji dakle mogu sporazumno odrediti gdje će dijete boraviti, ali to ne znači da će o njihovu sporazumu ovisiti stjecanje ili gubitak njegova uobičajena boravišta – to je pitanje okolnosti i činjenica¹⁷³.

U režimu ujednačene pravne stečevine kroz Bruxelles II. bis (čl. 8. st. 1.) sud uobičajena boravišta djeteta priznat je kao najprikladniji forum za pitanja roditeljske skrbi i kontakata te međunarodno odvođenje djece. U režimu se uzdržavanja djece ono ustalilo kroz Bruxelles I. uredbu (čl. 5. st. 2.), te potvrdilo u Uredbi o uzdržavanju (čl. 3a). Ipak, niti jedan od ovih instrumenata ne definira taj pojam, niti upućuje na pravo po kojemu ga valja kvalificirati. Indikativna je izjava engleskog suca Thorpa da je najkontroverznije pitanje Bruxelles II. bis uredbe pravilna primjena koncepta uobičajena boravišta djeteta¹⁷⁴. Danas je ES jasno i nedvojbeno protumačio koncept uobičajena boravišta djeteta: mora postojati određeni stupanj integracije djeteta u društvenu i obiteljsku sredinu, što se poglavito ocjenjuje trajanjem, pravilnošću, uvjetima i razlozima boravka te boravkom obitelji u istom mjestu, djetetovim državljanstvom, pohađanjem škole te poznavanjem jezika¹⁷⁵.

---

primjenu nizozemskog (dakle polaznog) prava. Hof den Arnhem, 13.12.1979. Više u Sumampouw (1984), str. 33.

¹⁷² *Jonhson v. Jonhson*, 9. May 1996. 26 Va. App. 135, 493 S.E. 2d. 668 (1997.)

¹⁷³ Report (1997), str. 20.

¹⁷⁴ Lamont (2007), str. 262.

¹⁷⁵ Judgment of the Court (Third Chamber) of 2 April 2009 Reference for a preliminary ruling from the Korkein hallinto-oikeus (Finland) lodged on 23 November 2007 – A

Renvoi je u našem ZRS-u prihvaćen u vidu uzvrata i upućivanja, ali je formulacija čl. 6. «uzimaju se u obzir» učinila upitnim njegovu obveznu ili tek fakultativnu primjenu¹⁷⁶. Sukladno našim teoretičarima u domeni osobnih i obiteljskih međunarodno obilježenih odnosa treba ga koristiti, što u konačnici znači da tijelo primjene koje rješava međunarodno obilježenu situaciju djeteta mora provesti postupak koji pojašnjava slijedeća hipotetska situacija. Roditelji i dijete švicarski su državljani s prebivalištem u RH. Naš je sud međunarodno nadležan odlučiti u sporu po pitanju zastupanja djeteta i upravljanja njegovom imovinom, ali ostaje pitanjem na kojem će materijalnom pravu odluku temeljiti: hrvatskom ili švicarskom? ZRS govori da će mjerodavno biti pravo njihova zajednička državljanstva, dakle švicarsko pravo, ali zahvaljujući institutu *renvoi* sudac ovdje ne staje: ukoliko švicarski zakon o međunarodnom privatnom pravu za to isto pitanje upućuje na primjenu prava zajedničkog prebivališta roditelja i djece, s obzirom na postojanje te okolnosti naš će sud primjenom čl. 40. st. 1. ZRS u korelaciji s čl. 6. st. 1. ZRS valjano primijeniti hrvatsko pravo.

U rješavanju međunarodno obilježenog predmeta u kojemu se radi o zaštiti prava djeteta također može biti značajan i institut *javnog poretka*¹⁷⁷. Iako su načelno govoreći kolizijske norme u nas kogentne naravi, te je sudac u obvezi primijeniti strano pravo na koje one upućuju, ono se ne će primijeniti ukoliko bi učinak njihove primjene bio protivan Ustavom RH utvrđenim osnovama državnog uređenja (čl. 4. ZRS). Institut javnog poretka vrši kontrolu materijalnog rezultata primjene mjerodavnog prava i u konačnici može otkloniti primjenu neprihvatljivog stranog prava na koje je uputilo kolizijsko pravilo.¹⁷⁸ Uvažavajući atribut nedorečenosti, kao jednu od općih karakteristika javnog poretka, proizlazi da je konačni kreator iznimke javnog poretka sudac. On će u svakom pojedinom slučaju u kojemu uoči rizik da bi primjena stranog prava mogla dovesti do situacije nespojive s temeljnim načelima domaćeg javnog poretka, uvažavajući sve materijalne okolnosti predmeta te vremensku i prostornu povezanost s forumom, zapravo kreirati iznimku javnog poretka. Atribut relativnosti ukazuje na činjenicu da se poimanje javnog poretka razlikuje od države do države, od trenutka do trenutka i od slučaja do slučaja. U tom smislu institut javnog poretka nema funkciju kontrole odredbi stranog prava odmjeravajući njihovu kompatibilnost s odgovarajućim odredbama polaznog prava! Javni poredak intervenira tek kada bi primjena stranog prava dovela do rezultata očito nespojivo s načelima domaćeg prava, poglavito ondje usta-

---

(Case C-523/07). OJ C 141/14

¹⁷⁶ Sajko (2009), str. 190-210.

¹⁷⁷ Sajko (2009), str. 256-274.

¹⁷⁸ Vischer (1992), str. 100.

vom priznatim građanskim pravima¹⁷⁹. Učinkovita primjena klauzule javnog poretka iziskuje pravilno identificiranje domaćeg za razliku od međunarodnog javnog poretka, pa puko odstupanje odredbi mjerodavnog stranog prava od materijalnih rješenja domaćeg prava ne će biti dovoljno za aktiviranje klauzule javnog poretka. Pozivom na institut javnog poretka treba otkloniti primjenu stranog mjerodavnog prava po kojemu dijete nema pravo na uzdržavanje, kako je u predmetu *Peretz v. Peretz* otklonjena primjena marokanskog prava koje nije priznavalo pravo izvanbračno rođenog djeteta na uzdržavanje od oca¹⁸⁰. Intervencija je moguća pak kada se nalaže uzdržavanje izvanbračno rođenog djeteta bez utvrđenog očinstva. Nadalje, u kontekstu obima obveze uzdržavanja djece, potreba za klauzulom javnog poretka može se javiti ukoliko je razlika u standardu država ekstremna, te je visina iznosa predviđena stranim pravom u izravnom sukobu s načelom utvrđivanja iznosa uzdržavanja sukladno potrebama vjerovnika i mogućnostima dužnika¹⁸¹. Zabrana odricanja djeteta od prava na uzdržavanje, koja ne bi činila sadržaj mjerodavnog stranog prava, može se smatrati povredom domaćeg javnog poretka¹⁸². Za razliku od navedenih situacija, dvojbeno je što učiniti ukoliko je pravo foruma puno povoljnije od stranog mjerodavnog prava – može li se klauzulom javnog poretka isključiti njegova primjena? Odgovor će naravno zavisiti o konkretnoj situaciji, ali mnoge države polaze od toga da je pravna zaštita koju jamči polazno pravo minimalni standard koji sudovi moraju prakticirati¹⁸³.

IX. Zaključak

Sveprisutna činjenica međunarodne obilježenosti statusnih predmeta te premeta o osobnim i imovinskim pravima djeteta u prvi plan stavlja izradu adekvatnog pravnog okvira i pravilnu primjenu, kako klasičnih mehanizama (određivanje međunarodne nadležnosti, mjerodavnog prava, priznanja i ovrhe stranih odluka), tako i administrativne suradnje, suvremenog međunarodnog privatnog prava kojemu je u središtu pravna zaštita djeteta. Negativna kono-

¹⁷⁹ Bucher (1993), str. 22.; Rohe (2004), str. 24.; Verwighen (1975), rb.br. 175.

¹⁸⁰ *Peretz vs. Peretz*, u Shapira (1983), str. 249.

¹⁸¹ Konkretno to može značiti i da je iznos predviđen stranim pravom nedostatan sukladno standardima prava suda. Siehr (2002), str. 117.

¹⁸² Naprotiv, sadržaj se stranog prava ne može smatrati protivnim domaćem javnom poretku ukoliko u odnosu na domaće pravo daje širi krug potencijalnih dužnika uzdržavanja; ukoliko postoji veći broj dužnika uzdržavanja tu obvezu smatra solidarnom - bez utvrđenog redosljeda pozivanja dužnika; ukoliko se izvršenje obveze može provoditi u naturi ili novčano, periodički ili jednokratno. Vidi Župan (2009), str. 195ff.

¹⁸³ Vischer (1992), str. 104.

tacija potencijalnog multipliciteta pravnih izvora (nacionalni zakoni, Haške konvencije, pravna stečevina EZ, bilateralni ugovori) u suvremenoj se regulativi uspješno otklanja, te instrumenti u pripadajućem materijalnom polju primjene djeluju komplementarno. Za tipične međunarodno obilježene situacije u kojima se nalazi dijete (pravna i poslovna sposobnost djeteta, pravo na ime, utvrđivanje djetetova podrijetla, pozakonjenje, sveukupnost osobnih i imovinskih prava i dužnosti roditelja i djece te međunarodno posvojenje) kolizijska se pravila temelje na poveznicama državljanstva, prebivališta, uobičajenog boravišta ili polaznog prava. Ovisno o strukturi kolizijskog pravila te primarnoj ili podrednoj funkciji, ove poveznice ne smještaju uvijek odnos u pravni milje s kojim je najbliže povezan, niti uvijek ostvaruju načelo najboljeg interesa djeteta. Nacionalni zakonodavci bitno zadržavaju poveznicu državljanstva djeteta ili zajednička državljanstva djeteta i njegovih roditelja, a koja se iz pravno-političkih razloga i u nas *de lege ferenda* može opravdati za pitanja osobnog statuta i statusna pitanja. U domeni sveukupnih imovinskih i osobnih odnosa roditelja i djece, koja je ujedno i predmetom univerzalne i regionalne unifikacije, prihvatljivije je prakticiranje uobičajena boravišta djeteta. Prihvatljivi su nadalje i inovirani sustav favoriziranja djetetova potraživanja u vidu kaskada poveznica, ali i primjena polaznoga prava (*lex fori*) do koje kolizijsko-pravna metoda dovodi kumuliranim pravilima te u sprezi s kriterijima međunarodne nadležnosti.

Okosnicu budućeg europskog pravosudnog prostora čini ujednačeno međunarodno postupovno pravo te uzajamno priznanje odluka. Standard međunarodne nadležnosti u postupcima zaštite prava djeteta u okvirima je različitih instrumenata pravne stečevine postavljen, kriteriji su bliski, pravila kojima se otklanjaju procesne nepravilnosti, izbjegavaju paralelni postupci i donošenje suprotstavljenih odluka su dosljedna. Štoviše, sličnost je evidentna čak i sa rješenjima nove Haške konvencije o uzdržavanju iz 2007., što potvrđuje da se sustavno i progresivno stvara ujednačeni okvir za rješavanje međunarodno obilježenih predmeta¹⁸⁴.

Kriterijima međunarodne nadležnosti našeg pravnog poretka može se prigovoriti zbog širokog prakticiranja državljanstva kao samostalne veze, uporabe foruma imovine za postupak o uzdržavanju djeteta te zbog činjenice da ZRS ne poznaje atrakciju međunarodne nadležnosti u postupcima o pravima djeteta postupku o statusnom pitanju (utvrđivanju očinstva) te razvodu braka, dok istu kao pravilo prakticiraju naši sudovi.

¹⁸⁴ Više vidi Župan (2008), str. 65ff.

U domeni je priznanja i ovrhe stranih odluka pravila ZRS-a potrebno prilagoditi osjetljivosti materije međunarodno obilježene situacije djeteta. Konvencijska su pravila priznanja i ovrhe danas unaprijeđena, širi se krug pravila indirektno međunarodne nadležnosti, radi hitnosti postupaka vezanih uz djecu ugovornice pristaju ujednačeno regulirati i postupak egzekvatore. Pravilima *acquisa* u području zaštite prava djeteta na susrete i druženje te uzdržavanje djece ukida se egzekvatura, te odluka iz parnične pisarnice jedne države članice bez preispitivanja i formalnosti automatski odlazi u ovršnu pisarnicu druge države članice! Posljedično se može reći da *acquis* danas ispunjava sadržaj načela najboljeg interesa djeteta u međunarodno obilježenoj situaciji.

Nepobitni specifikum suvremene međunarodno privatno pravne zaštite djeteta je potenciranje prakse međudržavne administrativne suradnje koja otklanja značajne pravne i praktične prepreke ostvarivanju i zaštiti prava djeteta u međunarodno obilježenoj situaciji.

LITERATURA

- ▶ **Ackers 2004**
Ackers, L.; Stalford H., *A Community for Children? Children, Citizenship and Internal Migration in the EU*, Ashgate, Aldershot 2004.
- ▶ **Alinčić et al. 2007**
Alinčić, M.; Hrabar, D.; Jakovac Lozić, D., Korać Graovac, A., *Obiteljsko pravo*. Narodne novine, Zagreb 2007.
- ▶ **Andrae 2006**
Andrae, M., *Internationales Familienrecht*, 2006.
- ▶ **Archbold 2000**
Archbold, C., *Family Law-Making and Human Rights in the UK*. U MacClean, M. eds. *Making Law for Families*, Hart Publishing, Oxford 2000.
- ▶ **Arroyo 2004**
Arroyo, F. D. P., *Exorbitant and Exclusive Grounds of Jurisdiction in European Private International Law : Will They Ever Survive?*. *Festschrift für Erik Jayme*, München : Sellier European Law Publishers, 2004., 169-186.
- ▶ **Babić 2005**
Babić, D., *Međunarodna nadležnost za ugovorne sporove u europskom, hrvatskom i američkom pravu*. Doktorska disertacija, Zagreb, 2005.
- ▶ **Badiali 1994**
Badiali, G., *La disciplina convenzionale degli obblighi alimentari*, Napoli, 1994.
- ▶ **Bala et al. 2005**
Bala, N.; Oldham, J. T.; Perry, A., *Regulating cross-border child support within federated systems: the United States, Canada, and the European Union*. *15 Transnational Law & Contemporary Problems*, 2005-2006.
- ▶ **Ballarino 2006**
Ballarino, T.; Milan, D., *Corso di Diritto internazionale Privato*, Cedam 2006.
- ▶ **Basedow 2000**
Basedow, J., *The Communitarization of the Conflict of Laws under the Treaty of Amsterdam*, 37/2000 CMLR. 687-708.
- ▶ **Basedow 2001**
Basedow, J., *Was wird aus der Haager Konferenz für Internationalen Privatrecht?* U *Festschrift für Werner Lorenz zum 80. Geburtstag*, München, 2001., str. 463-482.

- ▶ **Basedow 2005**
Basedow, J., EC conflict of Laws – A Matter of Coordination, u Pinheiro, L.L., (ed.), *International seminar on communitarization of Private International Law*, Almedina 2005., str. 17-30.
- ▶ **Batiffol / Lagarde 1993**
Batiffol, H.; Lagarde, P., *Droit international prive*, 8th.ed, Paris 1993., vol. 1.
- ▶ **Beaumont / McEleavy 1999**
Beaumont, P.; McEleavy, P., *The Hague Convention on International Child Abduction*, Oxford University Press, 1999.
- ▶ **Beaumont 2002**
Beaumont, P., *The Brussels Convention becomes a regulation*. u Fawcett ed. *Reform and development of private international law: essays in honour of Sir Peter North*. 2002.
- ▶ **Blažević 1994**
Blažević, M., *Konvencija o ostvarivanju alimentacijskih zahtjeva u inozemstvu*, u Šimunović, I. (ur.), *Naša obitelj danas, zbornik radova savjetovanja u Opatiji 28-30. studenog 1994.*, str. 55-60.
- ▶ **Bogdan 2007**
Bogdan, M., *The EC Treaty and the use of nationality and habitual residence as connecting factors in international family law*, u Meeusen, J.; Pertegás, M., eds. *International family law for the EU*, 2007., str. 303-316.
- ▶ **Bonomi 2007**
Bonomi, A., *Preliminary Draft Protocol on the Law Applicable to Maintenance obligations. Explanatory Report. Doc. préł. No 33 / 2007.*
- ▶ **Bonomi 2008**
Bonomi, A., *The Hague Protocol of 23 November 2007 on the Law Applicable to Maintenance Obligations. Yearbook on Private international law*, vol. X/2008, str. 333-357.
- ▶ **Bordaš 2000**
Bordaš, B., *Porodičnopravni odnosi u međunarodnom privatnom pravu*. Forum, Novi Sad, 2000.
- ▶ **Bouček 2009**
Bouček, V., *Europsko međunarodno privatno pravo u eurointegracijskom procesu*, Zagreb, 2009.
- ▶ **Bucher 1993**
Bucher, A., *L'ordre public et le but social des lois en droit international privé*, *Recueil des Cours d'Academie de droit international*, Vol. 239, 1993. II., 9-116 .

- ▶ **Bucher 2003**
Bucher, A. *L'enfant en droit international privé*, Genève, 2003.
- ▶ **Bucher / Bonomi 2004**
Bucher, A., Bonomi, A., *Droit international privé*. Bâle [etc.] : Helbing & Lichtenhahn, 2004.
- ▶ **Bulka 2006**
Bulka, Z., *Prava i dužnosti u odnosima roditelja i djece, u svjetlu primjene Haške konvencije o građanskopravnim aspektima međunarodne otmice djece*. Hrvatska pravna revija 6/2006, 4, str. 55-59.
- ▶ **Burian et al. 2002**
Burian, L.; Keckkés, K.; Vörös, I., *Magyar nemzetközi kollizos magánjog*. Budapest, 2002.
- ▶ **Cavers 1981**
Cavers, *International Enforcement of Family Support*; *Columbia Law Review*, Vol. 81/ 1981, str. 994-1043.
- ▶ **Cheshire 1963**
Cheshire, G. C., *The English Private International Law of Husband and Wife*, *Recueil des Cours d'Academie de droit international*, vol. 108 / 1963-I, 115-188.
- ▶ **Clive 1997**
Clive, E.M., *The Concept of Habitual Residence*. *Juridicial Review*, Part. 3/1997., 137ff
- ▶ **Collins 2006**
Collins, L., (ed.), *Dicey, Morris and Collins on the Conflict of Law*, 14th ed., Sweet & Maxwell, 2006.
- ▶ **Courbe 2003**
Courbe, P., *Droit international privé*, Paris, 2003.
- ▶ **Cuniberti 2008**
Cuniberti, G., *The recognition of foreign judgements lacking reasons in eu-rope: access to justice, foreign court avoidance, and efficacy*. *International & Comparative Law Quarterly*, vol. 57/2008, str. 25-52.
- ▶ **De Boer 1990**
De Boer, T. M. (ed.), *Forty years on. The evolution of post-war private international law in Europe*, Deventer, 1990.
- ▶ **De Boer 2004**
De Boer, T. M., *Forum Preferences in Contemporary European Conflicts Law: The Myth of a «Neutral Choice»* u *Festschrift für Erik Jayme*, Publisher: München: Sellier European Law Publishers, 2004.

- ▶ **De Cesari 1989**
De Cesari, P., Problemi relativi all'unificazione della giurisdizione in tema di alimenti, u *L'unificazione del diritto. Studi in memoria di Mario Giuliano*, 1989.
- ▶ **De Winter 1969**
De Winter, L. I. de, Nationality or Domicile? The present state of affairs. *Recueils des Cours d'Académie de droit international*, 1969. vol. III, 347-503.
- ▶ **Deschenaux 1995**
Deschenaux, B., *L'Enlèvement International d'Enfants Par un Parents*. Berne, 1995.
- ▶ **Dika et al. 1991**
Dika, M.; Knežević, G.; Stojanović, S., *Komentar zakona o međunarodnom privatnom i procesnom pravu*. Beograd, 1991.
- ▶ **Di Ruffia 1989**
Di Ruffia, C. B., *Le obbligazioni alimentari nel diritto internazionale privato convenzionale*, Padova, 1989.
- ▶ **Droz 1991/1**
Droz, G., Regards sur le droit international privé comparé: cours général de droit international privé, *Recueil des Cours d'Académie de droit international*, vol. 229/ 1991. IV., 13-424.
- ▶ **Droz 1991/2**
Droz, G., Évolution du rôle des autorités administratives dans les conventions de droit international privé au cours du premier siècle de la conférence de la Haye, u *Etudes offertes à P. Bellet*, Litec, 1991.
- ▶ **Duncan 1999**
Duncan, W., Administrative and Judicial Co-operation with regard to the international protection of children, u Wybo P. Heere, eds. *International Law and the Hague's 750th Anniversary*, 1999.
- ▶ **Duncan 2008**
Duncan, W., The Hague Convention of 23 November 2007 on the International Recovery of Child Support and Other Forms of Family Maintenance Comments on its Objectives and Some of its Special Features. *Yearbook of Private International Law*, vol. X/2008, 313-333.
- ▶ **Dutoit 2005**
Dutoit, B., *Droit international privé suisse: commentaire de la loi fédérale du 18 décembre 1987*, 4e éd. 2005.

- ▶ **Editorial Comment 2007**
Editorial Comment, Preliminary Rulings and the Area of Freedom, Security and Justice. Vol. 44/ 2007. CMLR 1, str. 3.
- ▶ **Glenn 1996**
Glenn, P., The codification of PIL in Quebec. *RabelsZ*, vol. 60/2, 1996.
- ▶ **Grinten et al. 2005**
Grinten, P., Meijknecht P., Velden van der F. eds., *Practical Obstacles in Cross Border Litigation*, Kluwer Dewenter, 2005.
- ▶ **Garcia Cano 2005**
Garcia Cano, S., Evolucion de las técnicas de cooperación internacional entre autoridades en el derecho internacional privado, *Revista Jurídica, Boletín Mexicano de Derecho Comparado*, 2005., br. 112.
- ▶ **Groffier 1980**
Groffier, E., *Les pensions alimentaires á travers les frontières*, Montréal, 1980.
- ▶ **Hall 1974**
Hall, C. «Chrus v. Chittum»: Habitual Residence Judicially Explored, 24 *ICLQ* 1974.
- ▶ **Hammje 2005**
Hammje, P., L'intérêt de l'enfant face aux sources internationales du droit international privé, in Le droit international privé: esprit et méthodes, Mélanges P. Lagarde, 2005., 365-381.
- ▶ **Heinrich 2000**
Heinrich, D., *Internationales Familienrecht*. Frankfurt am Main. 2000.
- ▶ **Hellner 2008**
Hellner, M., The Maintenance Regulation: A Critical Assessment of the Commission's Proposal, u Boele-Woelki, K.; Swedrup, T. (eds.), *European Challenges in Contemporary Family Law*, Intersentia, 2008., 343-379.
- ▶ **Hoffmann 2005**
Hoffmann, B./ Thorn, K./ Firsching, K., *Internationales Privatrecht: einschließlich der Grundzüge des Internationalen Zivilverfahrensrechts*. 8. Aufl. München, 2005.
- ▶ **Jakovac-Lozić 1997**
Jakovac-Lozić, D., Međunarodne otmice djece od strane roditelja, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu* 34/1997. br. 1-245-46 73-96.
- ▶ **Jakovac-Lozić 2006**
Jakovac-Lozić, D., *Međunarodno povojenje*, Split, 2006.

- ▶ **Jänterä-Jareborg 2003**
Jäntera-Järeborg, M., The influence of The Hague conventions on the development of Swedish family conflicts law, NILR., vol. 40, 1993, issue 1., 49-65.
- ▶ **Jänterä-Jareborg 2003**
Jänterä-Jareborg, M., Foreign Law in National Courts: A Comparative Perspective, *Recueil des Cours d'Academie de droit international*, vol. 304 /2003., 181-385.
- ▶ **Jurčević 2006**
Jurčević, I., Način primjene Konvencije o alimentacijskim zahtjevima u inozemstvu, *Informator*, 542006,5479; 5-6.
- ▶ **Katičić 1971**
Katičić, N., Načelo ravnopravnosti muža i žene i dobrobit djeteta u jugoslavenskom međunarodnom privatnom pravu, u *Ogledi o međunarodnom privatnom pravu*, Zagreb 1971.
- ▶ **Katičić 1980**
Katičić, N., *Bilješke s predavanja*, Zagreb 1980.
- ▶ **Klasiček / Pichler 2009**
Klasiček, D.; Pihler, D., O poslovnoj, oporučnoj i deliktnoj sposobnosti djeteta, u *Rešetar, B. ur., Dijete i pravo*, Osijek, 2009.
- ▶ **Korać Graovac / Klasiček 2007**
Korać Graovac, A.; Klasiček, D., Neka pitanja ostvarenja prava na obiteljskopravno uzdržavanje s međunarodnim elementom. *Pravni vjesnik*, 23/2007, 3-4, str.173-194.
- ▶ **Kropholler 2001**
Kropholler, J., Die Auslegung von EG-Verordnung zum internationalen Privat- und Verfahrensrecht, u *Festschrift 75 Jahre Max-Planck Institut für Privatrecht*, 2001.
- ▶ **Kropholler 2004**
Kropholler, J., Der gewöhnliche Aufenthalt des Kindes und das Aufenthaltsbestimmungsrecht, u *Festschrift für Erik Jayme*, Publisher: München, 2004.
- ▶ **Lagarde 1987**
Lagarde, P., Le principe de proximité dans le droit international privé contemporain. *Recueil des Cours d'Academie de droit international*, Vol. 196 /1987. I., 9-238.
- ▶ **Layton / Mercer 2004**
Layton, A.; Mercer, H., *European civil practice*. London. vol. 1. vol. 2. 2004.

- ▶ **Lamont 2007**
Lamont, R., Habitual residence and Brussels Ibis: developing concept for european private international family law. *Journal of PIL*, vol. 3/2007, br. 2.
- ▶ **Lowe 2003**
Lowe, N., The Growing Influence of the European Union on International Family Law – A View from the Boundary. 56 / 2003 *Current Legal Problems*, 439-480.
- ▶ **Lowe et al. 2004**
Lowe, N.; Overall, M.; Nicholls, M., *International movement of children: law practice and procedure*, Bristol, 2004.
- ▶ **Looschelders 2004**
Looschelders, D. *Internationales Privatrecht - Art. 3-46 EGBGB*, Berlin, 2004.
- ▶ **Mayss 1999**
Mayss, A., *Principles of conflict od laws*, 1999.
- ▶ **Malatesta et al. 2008**
Malatesta, A.; Bariatti, S.; Pocar, F., (eds.), *The External Dimension of EC Private International Law in Family and Succession Matters*. CEDAM 2008.
- ▶ **Magnus et al. 2008**
Magnus, U.; Mankowski, P. (eds.), *Brussels I Regulation - European Commentaries on Private International Law*, Sellier, 2007.
- ▶ **Martiny 1994**
Martiny, D., *Maintenance Obligations in the Conflict of Laws*. *Recueil des Cours d'Academie de droit international*, vol. 247 / 1994. III.
- ▶ **Martiny 2000**
Martiny, D., *Unterhaltsrang und -rückgriff*. Bnd 2. 2000.
- ▶ **Martiny 2007**
Martiny, D., *Objectives and Values of Private International law in Family Matters*, u Meeusen, J.; Pertegás, M., (eds.), *International family law for the EU*, 2007., 69-98.
- ▶ **McGlynn 2006**
McGlynn, C., *Families and the EU*, Cambridge, 2006.
- ▶ **McClearn 2000**
McClearn, D., u Morris, J. (ed.), *The Conflict of Laws*, 5th.ed., London, 2000.
- ▶ **Medić-Musa 2005**
Medić-Musa, I., *Priznanje i ovrha odluka o skrbništvu prema ZRSZ-u i prema pravu EU*, Maribor, 2005.

- ▶ **Medić-Musa 2009**
Medić-Musa, I., *Skrbnništvo u međunarodnom privatnom i procesnom pravu*, doktorska disertacija, Vlastita naklada, Split, 2009.
- ▶ **McEleavy 2003**
McEleavy, P., *First Steps in the Communitarisation of Family Law: Too Much Haste, Too Little Reflection?*, u Boele-Woelki (ed.), *Unification and Harmonisation of Family Law in Europe*, Antwerpen/Oxford/New York, Intersentia, 2003.
- ▶ **McEleavy 2005**
McEleavy, P., *Free movement of Persons and Cross Border Relationship*, u *International Law FORUM du droit international* 7/2005. 153-158.
- ▶ **Mostermans 2007**
Mostermans, P. M. M., *The impact and application of the Brussels II bis Regulation in Netherlands*, u Boele-Woelki; González-Beilfuss (eds.), *Brussels II bis: Its Impact and Application in the Member States*, 2007.
- ▶ **Oberhammer 2007**
Oberhammer, P.; Domej, T., *Report on the Application of the Regulation Brussels I in the Member States*, National Report Austria, 2007.
- ▶ **Pak 1989**
Pak, M., *Međunarodno privatno pravo*, 1989.
- ▶ **Pälsson 1986**
Pälsson, L., *Rules, problems and Trends in Family Conflict of Laws – Especially in Sweden*, *Recueil des Cours d'Academie de droit international*, vol. 199/ 1986. IV.
- ▶ **Pataut 2007**
Pataut, E., *International Jurisdiction and Third States: Perspectives from the European Private International Law in Family Matters*, u Malatest, A.; Bariatti, S.; Pocar, F. (eds.), *The External Dimension of EC Private International Law in Family and Succession Matters*. CEDAM 2008. 123-149.
- ▶ **Pereira 2001**
Pereira, F.R.P., *Perspectives futures en matière de coopération judiciaire en Europe*, u Barrett, G. (ed.), *Creating a European Judicial Space*. 2001.
- ▶ **Pertegás Sender 2005**
Pertegás Sender, M., *La responsabilité parentale, l'enlèvement d'enfants et les obligations alimentaires*, in Wautelet, P.(ed.), *Actualités du contentieux familial international*, 2005.

▶ **Pertegás Sender 2007**

Pertegás M., *Beyond Nationality and Habitual Residence: Other Connecting Factors in European Private International Law in Family Matters*, u Meeusen (ed.), *International family law for the EU*, 2007.

▶ **Petrašević 2009**

Petrašević, T., *Dijete u pravu Europske unije*, u Rešetar, B. (ur.), *Dijete i pravo*, Osijek 2009.

▶ **Pirrung 2001**

Pirrung, J., *Zugang zum Recht in der Europäischen Union*, str. 37 u Barrett, G. (ed.), *Creating a European Judicial Space*, *Academy of European Law Trier*. vol 30, 2001.

▶ **Pocar 2007**

Pocar, F., (ed.), *The External Competence of the European Union and Private International Law*, Padova, Cedam, 2007.

▶ **Puhan 1974**

Puhan, I., *Haška konvencija o izboru zakona u oblasti alimentacija*, *Jugoslovenska Revija za Medunarodno Pravo*, Vol. 21 / 1974.

▶ **Remien 2001**

Remien, O., *European Private International Law, the European Community and its Emerging Area of Freedom, Security and Justice*, 38/2001 CMLR.

▶ **Report 1997**

Report of the Third Meeting of the Special Commission to Review the Operation of the Hague Convention on the Civil Aspects of International Child Abduction, 17-21 March 1997. August 1997.

▶ **Rigaux / Fallon 2005**

Rigaux, F; Fallon, M., *Droit international privé*, Bruxelles, 2005.

▶ **Rohe 2004**

Rohe, M., *The Application of Islamic Family Law in German Courts and its Compatibility with German Public Policy*, u Basedow J. / Yassari N., *Iranian family and succession laws and their application in German courts*, Tübingen, Mohr Siebeck, 2004.

▶ **Rosettenstein 2008**

Rosettenstein, D. S., *Choice of Law in International Child Support Obligations: Hague or Vague, and does it matter? – an American Perspective*. *International Journal of Law, Policy and Family*, Online february 2008. 10.1093/lawfam/ebm016

- ▶ **Sajko 1973**
Sajko, K., Najnoviji rad Haške Konferencije za međunarodno privatno pravo na ujednačavanju mjerodavnog prava za obveze uzdržavanja; Prinosi za poredbeno proučavanje prava i međunarodno privatno pravo, br. 6, Zagreb, 1973.
- ▶ **Sajko et al. 2001**
Sajko, K.; Sikirić, H.; Bouček, V.; Babić, D.; Tepeš, N., Teze za Zakon o međunarodnom privatnom pravu, u : Izvori hrvatskog i europskog međunarodnog privatnog prava, Informativnik, Zagreb, 2001.
- ▶ **Sajko / Perin 2007**
Sajko, K.; Perin, I., Konvencija o nadležnosti, mjerodavnom pravu, priznanju i ovrsi i suradnji u predmetima roditeljske odgovornosti i mjerama za zaštitu djece od 19. listopada 1996. – opća rješenja i neke napomene, u Knežević, G.; Pavić, V. (eds.), Državljanstvo / Haške konvencije, Zbornik radova, Beograd, 2007., 172-189
- ▶ **Sajko 2009**
Sajko, K., Međunarodno privatno pravo, Zagreb, 2009.
- ▶ **Savigny 1840**
Savigny, F. C., System des heutigen römischen Rechts, Berlin: Veit, 1840-1849.
- ▶ **Siehr 2006**
Siehr, K., u Sonnenberger, H. J., Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch, Bd. 10., Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuche Art. 1-46 Internationales Privatrecht. 4. Aufl München, 2006.
- ▶ **Sardenber 1999**
Sardenber, M., Judicial and administrative cooperation in family law matters: introduction, u Wybo P. Heere, International Law and the Hague's 750th Anniversary, 1999.
- ▶ **Schlosser 2000**
Schlosser, P., Jurisdiction and International Judicial and Administrative Cooperation, Recueil des Cours d'Académie de droit international, Vol. 284/2000.
- ▶ **Schuz 2001**
Schuz, R., Policy considerations in determining the habitual residence of a child and the relevance of context. J. Transnational Law and Policy, vol.11/2001, br. 1.

► **Shapira 2002**

Shapira, A., *L'obligation alimentaire*, u Institut de recherches juridiques comparative ed. *L'obligation alimentaire en droit international privé*, Vol. I. Paris 1983.

► **Siehr 2002**

Siehr, K., *Das internationale Privatrecht der Schweiz*, Zürich, Schulthess, 2002.

► **Sikirić 2005**

Sikirić, H., Uredba EZ br. 2201/2003 i hrvatsko međunarodno privatno pravo. U Knez, R., Kraljić S., Stojanović, D., eds.: *Zbornik prispevkov Evropski sodni prostor Collection of papers European Judicial Area*, Maribor, 2005. str. 31-61.

► **Spector 2002**

Spector, R. G., *Toward an Accommodation of Divergent Jurisdictional Standards for the Determination of Maintenance Obligations in Private International Law*, 36 *FAM. L.Q.* 273 2002

► **Sumampouw 1984**

Sumampouw, M., *Les nouvelles Conventions de La Haye. Leur application par les juges nationaux*. T.M.C. Asser Instituut, Martinus Nijhoff, Vol. III/1984.

► **Sumampouw 1990**

Sumampouw, M., *The EC Convention on the recovery of maintenance abroad*, u *Law and reality: essays on national and international procedural law in honour of Cornelis Carel Albert Voskuil*, 1990., str. 315-337.

► **Stone 1992**

Stone, P., *The Habitual Residence of a Child*, 4 *Journal of Child Law* 1992.

► **Teze 1971**

Teze za nacrt kodifikacije međunarodnog privatnog prava SFRJ s obrazloženjem, Prinosi za poredbeno proučavanje prava i međunarodno privatno pravo, br. 4. Institut za međunarodno pravo i međunarodne odnose, Zagreb, 1971.

► **Tomasi et al. 2007**

Tomasi, L.; Ricci, C.; Bariatti, S., *Characterisation in Family Matters For Purposes of European Private International Law*, u Meeusen et al., *International Family law for the European Union*, 2007.

► **Van Loon 1990**

Van Loon, H., *The Increasing Significance of International Cooperation for the Unification of Private International law*, u *Forty Years on: The Evolution*

of Postwar Private International Law in Europe, Symposium 1989, Deventer, 1990.

- ▶ **Varadi 1986**
Varadi, T., *Chronique de jurisprudence Yugoslave*, Clunet, 1986/3.
- ▶ **Varadi et al. 2007**
Varadi, T.; Bordaš, B.; Knežević, G.; Pavić, V., *Međunarodno privatno pravo*, Beograd 2007.
- ▶ **Verwilghen 1975**
Verwilghen, M., *Explanatory Report on the 1973 Hague Maintenance Conventions, Acts and Documents of the Twelfth Session 1972, tome IV, Maintenance obligations, 1975.*
- ▶ **Verwilghen et al. 1983**
Verwilghen, M.; Decat, R., *L'obligation alimentaire en droit international prive*, u *Institut de recherches juridiques comparatives* (ed.), Vol. 1, 1983., Paris.
- ▶ **Vischer 1992**
Vischer, F., *General Course on Private International Law. Recueil des Cours*, vol. 232, 1992. I.
- ▶ **Von Bar 1991**
Von Bar, Ch., *Internationales privatrecht*, Vol. II, Besonderer teil, Munich 1991.
- ▶ **Von Mehren / Trauman 1966**
Von Mehren, A.; Trauman, D.T., *Jurisdiction to adjudicate: a suggested analyses*. *Harvard Law Review*, vol. 79 /1966. br. 6.
- ▶ **Von Mehren 2002**
Von Mehren, A. T., *Theory and practice of adjudicatory authority in private international law: a comparative study of the doctrine, policies and practices of common- and civil-law systems : general course on private international law. Recueil des cours*, Vol. 295 /2002, 9-431.
- ▶ **Von Overbeck, 1978.**
Von Overbeck, *Private International Family Law in Europe*, u A. G. Chlors (ed.), *Reform of Family Law in Europe*, Deventer, 1978.
- ▶ **Vuković / Kunštek 2005**
Vuković, Đ.; Kunštek, E., *Međunarodno građansko postupovno pravo*, Zagreb, 2005.

▶ **Wurmnest 2004**

Wurmnest, W., Recognition and Enforcement of foreign Judgements in Germany, u Basedow, J.; Yassari, N., Iranian family and succession laws and their application in Germany, 2004.

▶ **Župan 2006**

Župan, M., Pravo najbliže veze u hrvatskom i europskom međunarodnom privatnom ugovornom pravu. Pravni fakultet u Rijeci, 2006.

▶ **Župan 2007**

Župan, M., Državljanstvo i fleksibilizacija međunarodnog privatnog prava, u Knežević G.; Pavić V. (eds.), Državljanstvo / Haške konvencije, Zbornik radova, Beograd, 2007. str. 117-157.

▶ **Župan 2008**

Župan, M., Ukidanje egzekviture u europskom pravu: nekoliko odabranih pitanja, Pravo i porezi : časopis za pravnu i ekonomsku teoriju i praksu, 17(2008),11, str. 65-74.

▶ **Župan / Puljko 2009**

Župan, M.; Puljko, V., Europsko međunarodno obiteljsko pravo. (u tisku).

▶ **Župan 2009**

Župan, M., Ostvarivanje prava djeteta na uzdržavanje međunarodnom privatnom pravu EU, doktorska disertacija (vlastita naklada), Rijeka, 2009.

▶ Belgijski Zakon o međunarodnom privatnom pravu 2004., Le code de droit international privé belge. Objavljen u Carlier, Le Code belge de droit international privé. 94 *Revue critique de droit international privé* 1/2005. str. 39 i dalje.

▶ Bugarski zakon o međunarodnom privatnom pravu. Gesetzbuch über das Internationale Privatrecht der Republik Bulgarien. *RabelsZ* vol. 71/2007. 2, 457-493.

▶ Mađarski Dekret-zakon o međunarodnom privatnom pravu, 1979. évi 13. törvényerejű rendelet a nemzetközi magánjogról. Objavljena u *Sl. L. Mađarske* 31. svibnja 1979. br. 13.

▶ Švicarski Zakon o međunarodnom privatnom pravu, Bundesgesetz über das Internationale Privatrecht IPRG vom 18. Dezember 1987. *Schweizerisches Bundesblatt* 1988 I 5-60. njemački službeni tekst; *Loi fédérale sur le droit international privé LDIP* du 18 décembre 1987. u *Feuille Fédérale*, 1988, I francuski službeni tekst; *Legge federale sul diritto internazionale privato LDIP* del 18 Dicembre 1987. u *Foglio federale*, 1988, I, 5.

- ▶ Uvodni zakon u njemački Građanski zakonik, EGBGB, Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuch EGBGB, Fassung der Bekanntmachung vom 21.09.1994.
- ▶ Zakon o mednarodnem zasebnem pravu in postopku ZMZPP, od 30. junija 1999. Ur.l. RS, št. 56/1999. Izvor dostupan na Internet stranici: http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r08/predpis_ZAKO1258.html, posljednja posjeta 10.12.2007.